

บทที่ 3

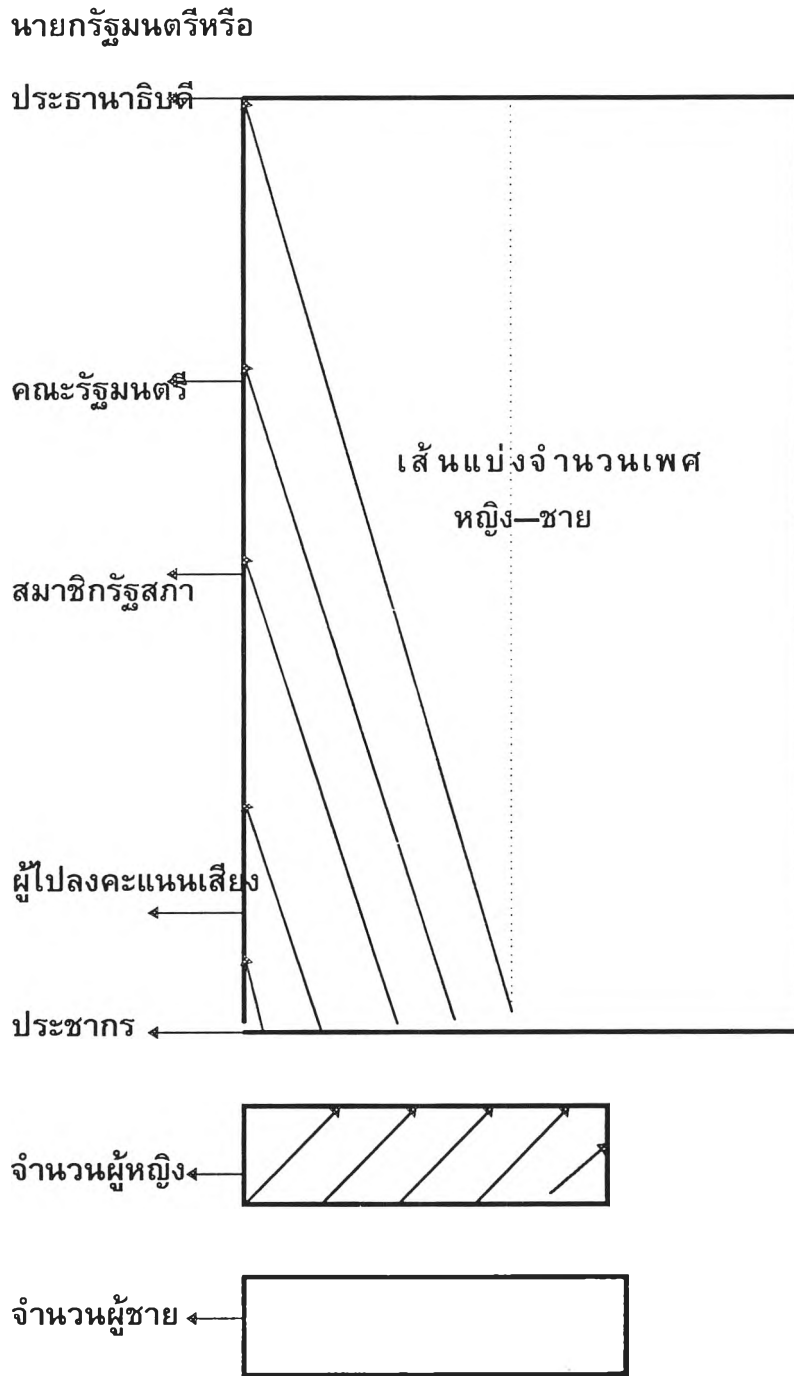
อดีตและปัจจุบันของสตรีกับการเข้าสู่กระบวนการทางการเมือง

บทบาททางการเมืองของสตรีในประวัติศาสตร์ของโลก

เกือบสองทศวรรษที่ผ่านมาได้มีขบวนการของสตรีหรือกลุ่มสตรีในประเทศต่าง ๆ แสดงความตื่นตัวในเรื่องบทบาทของสตรีเองในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างมากไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการบริหาร ฯลฯ ความตื่นตัวในเรื่องนี้แบ่งได้หลายระดับ เริ่มตั้งแต่การเรียกร้องขอความยุติธรรมให้แก่สตรีในด้านต่าง ๆ ที่เหลื่อมล้ำต่ำกว่าบุรุษตลอดจนถึงขบวนการที่ดำเนินกิจกรรมอย่างรุนแรงในลักษณะที่ต้องการที่จะปลดแอกสตรีให้พ้นจากบทบาทพื้นฐาน ซึ่งมีมาแต่ดั้งเดิมให้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่มีความเสมอภาคกับชาย จนถึงจุดที่สตรีต้องการความเป็นอิสระอย่างเด็ดขาดคือ ความสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาชาย ความคิดเช่นนี้เกิดจากความรู้สึกที่ฝ่ายสตรีทั่ว ๆ ไป ได้สั่งสมไว้ในใจมานานหลายชั่วคนแล้ว สตรีเห็นว่า ตนมีความไม่เท่าเทียมกับชายในด้านต่าง ๆ เช่น ต้องอยู่กับบ้านเลี้ยงลูก ดูแลบ้านเรือน ประกอบอาหาร คอยปรนนิบัติสมาชิกในครอบครัวและไม่มีอำนาจตัดสินใจในปัญหาสำคัญของครอบครัว ครั้นจะออกไปประกอบอาชีพนอกบ้าน สตรีก็มักจะได้เงินเดือน ค่าตอบแทนน้อย ได้ตำแหน่งต่ำ ไม่มีเกียรติเท่ากับชาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โอกาสที่จะก้าวหน้าหรือประสบความสำเร็จในงานอาชีพก็น้อยกว่าชายทั้ง ๆ ที่หญิงบางคนได้แสดงออกอย่างประจักษ์แล้วว่า เธอมีความสามารถไม่ด้อยกว่า จนกระทั่งมีความสามารถมากกว่าชายอีกหลายคนด้วยซ้ำไป

ทำไมกลุ่มสตรีหรือมวลสตรีทั่วโลก จึงจุดประเด็นข้อเรียกร้องขอความยุติธรรมทางสังคม แก่สถานภาพและบทบาทของพวกเธอด้วยตนเองต่อสังคมและ มนุษชาติ คำถามข้อนี้เป็นประเด็นพื้นฐานที่สำคัญ ในการที่จะอธิบายสถานภาพและบทบาททางการเมืองที่ขบวนการสตรีหรือ มวลสตรีทั่วโลกคาดหวังที่จะก้าวไปถึง

ถ้ามองในแง่บทบาทการเข้าไปดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือ การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้หญิง จะพบสภาพหรือปรากฏการณ์ที่จะตอบคำถามข้างต้นดังกล่าวได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ ถึงแม้พลเมืองสตรีจะมีปริมาณเท่า ๆ กับพลเมืองชายก็ตาม แต่ปรากฏว่า เมื่อเปรียบเทียบการเข้ามีส่วนร่วมหรือการเข้าสู่กระบวนการทางการเมืองทุกระดับใดการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ผู้หญิงมีจำนวนน้อยกว่าผู้ชายทุกระดับตั้งนั้น มอริส ดูเวอร์แยร์ (Maurice Duverger) จึงได้สร้างจินตนาการตัวแบบการเปรียบเทียบที่เป็นนามธรรมจากประสบการณ์ ออกเป็นแผนภูมิแสดงสัดส่วนการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองระหว่างเพศชายกับเพศหญิงดังนี้

รูปที่ 3.1 แสดงตัวแบบจินตนาการสัดส่วนของหญิงชายเข้าสู่กระบวนการเมือง

จะเห็นได้ว่า จากตัวแบบจินตนาการสัดส่วนของหญิงชายในการเข้าสู่กระบวนการเมืองสามารถกล่าวในเชิงสมมติฐานของผู้จินตนาการตัวแบบดังกล่าวได้ว่า ถึงจำนวนพลเมืองหญิงชายจะมีจำนวนเท่ากันครั้งต่อครั้งก็ตาม แต่ในการแสดงบทบาททางการเมืองแต่ละระดับแล้ว

สัดส่วนของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองระหว่างหญิงกับชาย จะแปรผกผันกันทุกระดับ กล่าวคือ ในการแสดงบทบาททางการเมืองระหว่างหญิงกับชาย จะแปรผกผันกันทุกระดับ กล่าวคือ ในการแสดงบทบาททางการเมืองทั้งห้าระดับ ตั้งแต่จำนวนผู้ไปลงคะแนนเสียงจนถึงตำแหน่งผู้นำทางการเมือง ถ้าตำแหน่งยิ่งสูงขึ้น ผู้ชายก็จะเป็นผู้ชายก็จะเป็นผู้ครองตำแหน่งมากขึ้น ในทางกลับกัน ถ้าตำแหน่งยิ่งสูงขึ้น ผู้หญิงก็จะดำรงตำแหน่งจำนวนลดน้อยถอยลงตามลำดับ

นิตสารไทม์ ได้เคยทำการสำรวจสถานะภาพที่แท้จริง และทัศนคติของสตรีชาวยุโรป ปรากฏว่า แม้แต่ในทวีปที่เจริญแล้ว สตรีส่วนมากยังคงมีความกตัญญูในเรื่องบทบาทและโอกาสที่หญิงมีความไม่เท่าเทียมกับชายหลายด้าน ตัวอย่างเช่น หญิงชาวสวิสเพิ่งได้รับสิทธิในการเลือกตั้งเมื่อ ค.ศ.1971 นี้เอง หญิงชาวรัสเซียลิ้มรสความเสมอภาคกับชายด้วยการทำงานหนักเท่าเทียมกับชาย แต่หาได้มีปากเสียงในสังคมเท่าเทียมกับชายไม่ หญิงชาวฝรั่งเศสไม่มีสิทธิในการจัดการทรัพย์สินของตนเองเท่าชาย หญิงชาวอังกฤษถูกกีดกันตลอดมาจนไม่มีความมั่นใจในตนเองจนบัดนี้ หญิงชาวอิตาลีไม่สามารถเข้าร่วมวงสนทนากับชายได้ หญิงเยอรมันต้องออกจากงานทันทีที่มีบุตร เพราะกำลังคนและสถานที่เลี้ยงดูเด็กมีไม่เพียงพอ ฯลฯ¹

เท่าที่ได้มีการศึกษาวิจัยโดยนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยา ปรากฏว่าไม่มีสังคมใดในโลกที่ไม่กำหนดความแตกต่างระหว่างหญิงกับชายแต่ความแตกต่างดังกล่าวเป็นการเน้นถึง “ความเหนือกว่าของชาย” มีสังคมดั้งเดิมเพียงไม่กี่กลุ่มเท่านั้นที่ยอมรับ “ความเหนือกว่าของหญิง”² คำถามที่น่าสนใจหาคำตอบต่อมาก็คือ

1. ความเหนือกว่าของชายกับความเหนือกว่าของหญิงอันไหนเกิดขึ้นก่อนกันและเกิดขึ้นได้อย่างไร

2. ทำไมชายจึงรักษาความเหนือกว่าของตน ในสังคมได้อย่างสืบเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ ย้อนกลับไปมองดูประวัติศาสตร์แห่งมนุษยชาติ นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาเชื่อกันว่าฐานะของสตรี นั้นมีจุดตั้งต้นและคลี่คลายออกมาจากฐานะทางครอบครัว หรือฐานะทางชีวิตสมรส³ ทั้งนี้ เพราะสังคมที่ชายเหนือกว่าหญิงจะสัมพันธ์ไปในทางเดียวกับครอบครัวที่มีชายเป็นหัวหน้าหรือมีชายมีอำนาจเหนือหญิงในชีวิตสมรส ในทางตรงกันข้ามสังคมที่หญิงเหนือกว่าชาย จะสัมพันธ์ไปในทางเดียวกับครอบครัวที่มีหญิงเป็นแกนหลัก หรือหญิงเป็นผู้นำในชีวิตสมรส ซึ่งสังคมประเภทหลังนี้มีน้อยนัก

เฟรดเดอริก เองเกลส์ (Frederick Engels) เจ้าของความคิดสังคมนิยมแบบวิทยาศาสตร์ ได้อธิบายระบบกลไกความเป็นมาของความเหลื่อมล้ำทางเพศไว้อย่างมีเหตุผล

¹ Time Magazine. 28 (October 1974) : 16-23.

² Margaret Mead, Male and Female (England : Penguin Books, 1962), p.30.

³ กุหลาบ สายประดิษฐ์, ประวัติศาสตร์สตรีไทย (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, 2519), หน้า 7.

ทำนองเดียวกันกับนักวิชาการสังคมนิยมปฏิวัติส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะ เป็น มาร์กซ์ เลนิน ทรอดสกี หรือเหมาต่างชี้เน้นอย่างที่สุดว่า เครื่องมือแห่งการขูดรีดสตรีเพศก็คือ "ระบบครอบครัว"⁴ ซึ่งถูกสร้างขึ้นมาจากนโยบายทางเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชนชั้นปกครอง นอกจากนี้ การกดขี่ทางชนชั้นและการกดขี่ทางเพศนั้น เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ด้วยเหตุนี้ ในสายตาและวิธีคิดแบบสังคมนิยมมาร์กซิสต์ สตรีในโลกทุนนิยมจึงเป็นบุคคลผู้ได้รับการกดขี่ ทั้งทางชนชั้นและทางเพศ ในขณะที่ผู้ชายในสังคมนิยม ได้รับการกดขี่ทางชนชั้นเท่านั้น

มีความเชื่อเก่าๆ ที่ว่า สตรีได้ตกเป็นทาสของบุรุษมาตั้งแต่แรกเริ่มมีสังคมมนุษย์นั้น จนกระทั่งถึงศตวรรษที่ 18 ได้มีปราชญ์ยุคหลังได้ทำการศึกษาค้นคว้าในเรื่องนี้ได้คัดค้าน และได้ยืนยันว่า ตั้งแต่มนุษย์อยู่แบบคนป่า และในยุคที่เป็นอนารยชนตอนกลางนั้น สตรีคนป่าและสตรีอนารยชนเหล่านั้น ไม่เพียงแต่จะได้ดำรงฐานะที่เป็นอิสระเท่านั้น หากว่ายังได้รับความเคารพยกย่องอย่างสูงจากสหายบุรุษที่เป็นคนป่าและอนารยชนของเธอด้วย

นักปราชญ์หลายท่านได้สืบสาวค้นพบว่า ในยุคดึกดำบรรพ์หรือยุคคนป่า (savagery) รูปแบบของการสมรสเป็นไปในแบบการสมรสหมู่ (group marriage) หรือที่เรียกว่า ลัทธิที่ถือเอาผู้หญิงทั้งหมดเป็นภรรยาร่วมกัน (hetaerism) กล่าวคือ ผู้ชายทั้งหมดและผู้หญิงทั้งหมดในหมู่บ้านที่รวมกันนั้น ต่างก็เป็นผัวเป็นเมียของกันและกันเสมอหน้ากันหมด พวกผู้ใหญ่ชายหญิงจึงต่างก็ถือว่าเด็กๆ ที่เกิดจากการสมรสของเขาทั้งหลายล้วนเป็นลูกคำของเขาทุกคนความริษยาหึงหวงเป็นอารมณ์ที่ได้คลี่คลายออกมาจากหมู่บ้านในยุคหลังต่อมา ครอบครัวขั้นแรกของมนุษย์จึงเป็นแบบหลวมๆ ที่นับเอาทุกคนในหมู่เป็นวงศ์วานสังคญาติกันหมด อย่างที่เรียกว่า ครอบครัวแบบสังคญาติ (cousanguine family) การสืบสายโลหิตถือมารดาเป็นหลัก เพราะตัวแม่เท่านั้นที่จะทราบว่าเป็นบรรดาเด็กทั้งหลายนั้น ใครคือเด็กที่ตนคลอดออกจากครรภ์ของตนเอง จนกระทั่งถึงยุคอนารยชน (barbarism) จึงเกิดความคลี่คลายในขั้นต่อมาของการสมรสหมู่ก็คือ การสมรสคู่ (paring marriage) เนื่องจากได้มีกฎเกณฑ์ห้ามการสมรสระหว่างเครือญาติ และกฎเกณฑ์นั้นได้ขยายตัวออกไปเรื่อยๆ กล่าวคือ ในระหว่างภรรยาจำนวนมากนั้น สามีย้ายภรรยาคนหนึ่งไว้ในตำแหน่งภรรยาเอกและภรรยาอีกถือว่า เขาเป็นสามีเอกของนางในบรรดาสามีอีกหลายนายที่นางมีอยู่ การปฏิบัติเช่นนี้ บางรายก็ปฏิบัติเป็นระยะเวลายาว บางรายก็ปฏิบัติในระยะสั้น พันธะในการสมรสยังคงเป็นพันธะหลวมๆ อาจเลิกล้างได้ง่ายจากทั้งสองฝ่าย บุตรที่เกิดจากการสมรสคู่ คงถือการสืบสายโลหิตจากมารดา เช่น ตั้งแต่ก่อนเพราะลูกจะรู้จักแต่เพียงแม่เท่านั้น ลูกไม่สามารถทราบได้ว่าใครคือพ่อให้กำเนิดตน

⁴ คำว่า "families" ที่แปลว่า "ครอบครัว" ถือกำเนิดโดยมีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า "families" แปลว่า "ทาส" ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน จิรนนท์ พิศรปริษา, โลกที่สี่ (กรุงเทพมหานคร : มงคลการพิมพ์, 2518), หน้า 142-146.

การสมรสคู่หรือครอบครัวที่เกิดจากการสมรสคู่ นั้น ยังมีฐานะไม่มั่นคงพอที่จะตั้งครอบครัวของตนให้เป็นอิสระ โดยแยกออกมาจากหมู่เหล่าของตนได้ เพราะยังไม่สามารถจะหาเลี้ยงตนเองอย่างอิสระได้ ฉะนั้นเมื่อเกิดการสมรสคู่ขึ้นแล้วการสมรสแบบนั้น ก็มีได้ทำลายระเบียบครอบครัวแบบ communistic household หรือที่เรียกว่า “ครัวเรือนสหชีพ” ซึ่งมีมาแต่ดั้งเดิมให้สูญไป ครัวเรือนสหชีพประกอบด้วยคู่ผัวเมียหลายคู่ ซึ่งร่วมเผ่าพงศ์กัน รวมทั้งบุตรของคู่ผัวเมียเหล่านั้น ทรัพย์สินทั้งหมดของครัวเรือนเป็นสมบัติร่วมกันของทุกคน การดูแลปกครองครัวเรือนอยู่ในมือของพวกผู้หญิง เพราะการทำงานของพวกผู้หญิงมีลักษณะเป็น public function ในขณะที่พวกผู้ชายมีหน้าที่ออกไปหาอาหาร จนกระทั่งถึงตอนปลายสมัยกลางยุคอารยชน การเปลี่ยนแปลงลักษณะครัวเรือนแบบสหชีพได้เกิดขึ้นเมื่อเกิดครอบครัว patriarchal family และเปลี่ยนแปลงหนักขึ้นเมื่อมาถึงยุคของครอบครัวแบบ monogamian family เป็นรูปแบบการสมรสชนิดผัวเดียวเมียเดียว (monogamy)⁵ เพราะฉะนั้น จากการคลี่คลายทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า

1. ระเบียบครัวเรือนแบบสหชีพหรือครอบครัวแบบสหชีพนั้น หมายถึงการยอมรับนับถือว่า สตรีมีอำนาจสูงสุดในครอบครัว เช่นเดียวกันกับการยอมรับนับถือ การสืบสายโลหิตของเด็ก โดยอาศัยหลักฐานที่แน่นอนจากทางมารดาผู้ให้กำเนิดแต่ฝ่ายเดียวเท่านั้น ข้อนี้นับว่าเป็นการเชิดชูฐานะของสตรีหรือของมารดาไว้ด้วยความยกย่องอย่างสูง

2. สิทธิทางมารดา (mother-right) เป็นสิทธิที่เกิดมาก่อนสิทธิที่เกิดมาก่อนสิทธิทางบิดา (father-right)

3. ความริษยาหึงหวงได้คลี่คลายจำเริญขึ้นในหมู่มนุษย์ภายหลัง

4. ระบบผัวเดียวเมียเดียวถึงแม้จะเกิดขึ้นในยุคอารยธรรมชนแล้ว แต่ผู้ชายในหลายสังคม ยังยึดถือหลักการมีภรรยาหลายคน (hetaerism) ซึ่งเป็นร่องรอยของรูปแบบการสมรสของมนุษย์ยุคดึกดำบรรพ์อยู่เพียงเพื่อเพศชายได้ประโยชน์เพียงฝ่ายเดียว เพราะภายใต้การสมรสแบบผัวเดียวเมียเดียว เป็นการสมรสที่สตรีต้องผูกมัดตนเองแต่ฝ่ายเดียว กล่าวคือ สังคมในยุคอารยชน เช่น ยุคศักดินา หรือปัจจุบันก็ตาม ยังคงเปิดโอกาสให้ชายได้สมรสกับหญิงอื่นที่ไม่ใช่ภรรยาของตน หรือ มีภรรยามากกว่า 1 คนได้ ในขณะที่ระเบียบทางสังคมจะบัญญัติมิให้ผู้หญิงกระทำเช่นเดียวกันจุดนี้สะท้อนให้เห็นถึงโฉมหน้าของอารยธรรมที่สร้างความเหลื่อมล้ำ ระหว่างเพศให้แก่สตรี นั้นหมายความว่า ความเหนือกว่าของชายนั้นเกิดขึ้นอันเนื่องจากการกระทำของพวกผู้ชายในยุคอารยธรรม โดยที่พวกผู้ชายได้ปฏิบัติเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญโดยเลิกล้างสิทธิทางมารดา และได้ก่อตั้งสิทธิทางบิดา เพราะฝ่ายชายคือผู้ครอบครองโภคทรัพย์ การปฏิวัติอันนี้ นับเป็นความปราชัยอย่างย่อยยับของสตรีเพศต่อบุรุษ ทำให้ฐานะของ

⁵ กุหลาบ สายประดิษฐ์, ประวัติศาสตร์สตรีไทย, หน้า 1-43.

สตรีเพศในสังคมเปลี่ยนแปลงไปอีกทั้งการที่เกิกระบบผิวเดียวเมียเดียวเป็นการผูกมัดสตรีแต่เพียงฝ่ายเดียวให้จงรักภักดีต่อสามีเท่านั้น

เหตุผลสี่ข้อข้างต้นดังกล่าว คงพอจะตอบคำถามที่ว่า ความเหนือกว่าของชายกับความเหนือกว่าของหญิง อันไหนเกิดขึ้นก่อนกัน และเกิดขึ้นได้อย่างไร ส่วนสาเหตุที่ทำให้ชายยังคงรักษา ฐานะความเหนือกว่าของตนในสังคมได้อย่างสืบเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ เป็นผลเนื่องมาจากจนถึงทุกวันนี้ เป็นผลเนื่องมาจากวิวัฒนาการของประวัติศาสตร์นั่นเอง กล่าวคือ ครั้นโลกมีวิวัฒนาการมาจนถึงสมัยศักดินา มีการปกครองโดยกษัตริย์และขุนนาง ก็มักมีการสู้รบทำสงครามกันอยู่เนืองๆ เพื่อแย่งอำนาจ ชายจะเป็นพลังในการทำสงครามมากกว่าหญิง เพราะสังคมในยุคศักดินาได้สร้างแบบแผนการดำเนินชีวิตให้งานของผู้หญิงในยามปกติโดยทั่วไปอยู่ในบ้านและเลี้ยงลูก ต่อมาถึงสมัยบุกเบิกแสวงหาดินแดนโลกใหม่ ชายเท่านั้นที่เป็นฝ่ายได้รับการศึกษาให้มีความรู้ และถูกฝึกอบรมให้มีความชำนาญ เห็นได้จากชายที่กลายเป็นนักเดินเรือ นักสำรวจดินแดนใหม่ นักบุกเบิก ฯลฯ หลังสมัยปฏิวัติอุตสาหกรรม เครื่องจักรเริ่มมีบทบาทแทนที่แรงคน ในระยะเริ่มต้น ผู้ชายอีกนั้นแหละที่ถูกฝึกฝนถ่ายทอดความรู้ทักษะ ความชำนาญ และความถนัดในการใช้เครื่องจักร และแม้แต่ทักษะในการเป็นผู้บริหารองค์กร หรือผู้ปกครองชุมชน

ด้วยเหตุที่สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย และเปิดโอกาสให้เพศชายได้มีบทบาทในการสร้างสรรค์ผลงานมากกว่าเพศหญิง จึงเท่ากับว่า สังคมให้ความสำคัญไปในตัวว่า ชายเป็นเพศที่มีความเหนือกว่าสตรีโดยอัตโนมัติ เพราะสังคมมองว่าสตรีเป็นเพียงผู้ที่ทำงานเบาๆ อยู่กับบ้าน ไม่ต้องออกไปเสี่ยงภัยหาเลี้ยงครอบครัวแต่อย่างใด

ด้วยเหตุนี้ สังคมในลักษณะนี้ จึงกลายเป็นสังคมของเพศชาย เพราะอำนาจในการตัดสินใจและกำหนดตกลงใจอยู่ที่เพศชาย กอปรกับสังคมที่ไม่เปิดโอกาสอย่างเต็มที่ให้ผู้หญิงได้สร้างสรรค์ผลงานให้ทัดเทียมฝ่ายชาย จึงทำให้ผู้หญิงกลายเป็นผู้ที่ไม่มีบทบาทเป็นรองต่อชายชายจึงสามารถสร้างกฎเกณฑ์ จารีตประเพณี วัฒนธรรม หรือวิถีการดำเนินชีวิต ให้เป็นประโยชน์ต่อพวกของตนมากที่สุด จนทำให้เกิดเป็นทัศนคติหรืออคติทางสังคม ในรูปของค่านิยม ปทัสถาน และกฎศีลธรรมต่างๆ ฯลฯ สืบเนื่องกันตลอดมาว่า หญิงจะต้องเป็นรองชายทั้งๆ ที่จริงแล้ว ในปัจจุบัน ก็ยังไม่มีเหตุผลที่พิสูจน์ในแง่วิทยาศาสตร์ได้เลยว่า “เหตุใดหญิงจึงต้องไม่เสมอภาคกับชาย”

เคท มิลเล็ท (Kate Millett) ได้ค้นคว้าทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกเรื่อง "Sexual Politics" เมื่อปีพ.ศ.2512 และได้ข้อสรุปยืนยันออกมาว่า “เพศเป็นปัจจัยกำหนดสถานภาพที่มีนัยสำคัญทางการเมือง ซึ่งมักจะถูกมองข้ามไป กล่าวคือ เป็นความสัมพันธ์และการจัดระบบระเบียบทางสังคมที่แสดงถึงโครงสร้างอำนาจ ซึ่งคนกลุ่มหนึ่งถูกควบคุมโดยคนอีกกลุ่มหนึ่ง นับตั้งแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบัน ดูเหมือนเป็นเรื่องบังเอิญที่เกือบทุกสังคมในโลกเป็นสังคมที่มีชายเป็นใหญ่ (patriarchy) สภาพเช่นนี้จะต้องขจัดให้หมดสิ้น หญิงจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมชาย

ในทุกด้านรวมทั้งด้านการแสดงออกซึ่งอารมณ์และความปรารถนาอันเกิดจากร่างกายของตนเอง ซึ่งมีใช้สิทธิ์ขาดของชาย⁶ ในทำนองเดียวกัน ซีมอน เดอ โบวัวร์ (Simone de Beauvoir) ได้กล่าวไว้ว่า “เราไม่ได้เกิดมาเป็นผู้หญิง แต่เรากลายเป็นหญิง” นั้นหมายความว่า ความเป็นหญิงไม่ได้ถูกกำหนดโดยธรรมชาติ เช่นเดียวกับความเป็นชาย หรือความเป็นชาย

เพราะฉะนั้น หมายความว่า ความแตกต่างทางธรรมชาติบางประการ ระหว่างหญิงและชายถูกขยายให้ดูเกินจริง โยวัวร์ กล่าวต่อไปว่า “ระหว่างชายกับหญิงนั้น หมายความว่า ความแตกต่างทางธรรมชาติบางประการ ระหว่างหญิงและชายถูกขยายให้ดูเกินจริง โยวัวร์ กล่าวต่อไปว่า “ระหว่างชายกับหญิงนั้น มิได้หมายความว่า หญิงจะมีบทบาทในสังคมเป็นรองชายเสมอไป และในทางตรงกันข้าม หญิงที่มีบทบาทเทียบเท่าเทียมไหล่ชายก็ได้หมายความว่า ความเป็นสตรีจะต้องสูญสิ้นไปพร้อมกับการมีบทบาทเช่นนั้น”⁷

ไม่เฉพาะแต่ผู้หญิงร่วมสมัยอย่างมิลเล็ทหรือโยวัวร์เท่านั้น ที่มองว่าวิวัฒนาการแห่งประวัติศาสตร์ ได้ชี้ให้เห็นปัญหาในเรื่องบทบาททางสังคมและการเมืองของสตรี ผู้ชายต่างสมัย เช่น เพลโต (Plato) ก็ได้แสดงความเห็นในเรื่องบทบาทและสิทธิสตรีในเชิงสนับสนุน ในงานเขียนเรื่อง “อุดมรัฐ” ไว้ดังนี้

“นอกไปจากข้อแตกต่างในร่างกายแล้ว ชายกับหญิงแตกต่างกันไม่มากฉะนั้น สตรีจึงไม่ควรแต่เพียงได้รับอนุญาตให้มีสิทธิต่าง ๆ เท่าเทียมชายเท่านั้น หากควรถูกบังคับให้ต้องปฏิบัติหน้าที่บทบาทของราษฎร อย่างเต็มกำลังความสามารถด้วย... ในรัฐ สตรีพึงมีส่วนร่วมในหน้าที่ทางทหารและการปกครองโดยทัดเทียมชาย... การทอดทิ้งให้สตรีคงมีแต่บทบาทในการให้บุตรและดูแลบ้านเรือน ขาดจากงานในหน้าที่ของพลเรือนโดยสิ้นเชิงนั้นเป็นการสิ้นเปลืองทรัพยากรมีค่าอย่างอนันต์ มากกว่าที่เห็นเป็นการละเมิดสิทธิสตรี”⁸

การเรียกร้องความเสมอภาคระหว่างหญิงกับชาย มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องโดยตรงกับการที่สตรีจะสามารถแสดงบทบาททางการเมืองของตนได้หรือไม่ถ้าได้แต่ไหนการเรียกร้องจึงเกิดขึ้นเป็นขบวนการ (movement) ในประเทศต่างๆ นอกจากจะเกิดความคิดของสตรีให้บรรลุข้อเรียกร้องของคนด้วย เห็นได้จากตัวอย่างเช่น งานเขียนของนักเขียนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือชายก็ตามโดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์การสหประชาชาติก็ได้เพิกเฉยในเรื่อง “การเรียกร้องให้หญิงมีโอกาสได้เท่ากับชาย” กล่าวคือ ในปี พ.ศ.2518 ที่ผ่านมา สหประชาชาติได้กำหนดให้เป็น “ปีสตรีสากล” และยังสามารถกำหนดให้ พ.ศ.2518-2527 เป็น “ทศวรรษสตรี” ซึ่งได้มีการจัดกิจกรรมสัมมนาในระดับโลกว่าด้วยบทบาทของสตรีอย่างกว้างขวาง และย้ำเน้นถึงการ

⁶ Kate Millett, *Sexual Politics* (New York : Avon Books, 1969), pp. 23-25.

⁷ Simone de Beauvoir, *The Second Sex* (New York : Knopf, 1953), p.53.

⁸ เสน่ห์ จามริก (แปล), *ความคิดทางการเมืองจากเพลโตจนถึงปัจจุบัน* (นครหลวงกรุงเทพมหานครบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2514).

ดำเนินงานของนานาชาติให้เป็นจริงเป็นจังไปตาม “คำประกาศว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี” (Declaration on the Elimination of Discrimination Against Women) ซึ่งมีใจความสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

“มนุษย์ทุกคนถือกำเนิดมาจากฐานะเท่าเทียมกันหมด ดังนั้น จึงมีสิทธิและเสรีภาพที่จะกระทำการอันหนึ่งอันใดโดยปราศจากการกีดกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเพศ ด้วยเหตุนี้ จึงถือว่าการปฏิเสธสตรีเท่าเทียมกันในเพศหญิง หรือการเลือกปฏิบัติอย่างหนึ่งอย่างใด เป็นการกระทำที่ขัดต่อมนุษยธรรมมาตราบการ ต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นกฎหมาย ประเพณี กฎเกณฑ์ หรือการประพฤติปฏิบัติใดๆ ที่มีลักษณะเป็นการกีดกันมิให้สตรีได้รับความเสมอภาค จะต้องขจัดให้สิ้นไป หญิงในทุกสังคมจะต้องมีสิทธิลงคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง มีสิทธิที่จะมีตำแหน่งงานในงานทุกแขนง มีสิทธิที่จะถือสัญชาติของตนเองต่อไป แม้จะสมรสกับคนต่างชาติ มีสิทธิที่จะเป็นเจ้าของทรัพย์สิน และจัดการทรัพย์สินของตนเองได้เยี่ยงที่ชายมีสิทธิ นอกจากนี้หลังจากการสมรส หญิงจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมชายในกิจการต่างๆ ที่ได้กระทำในระหว่างนั้นตลอดจนมีสิทธิในการเพิกถอนการสมรสได้เท่ากับชาย⁹

Helvi L. Sipilä¹⁰ ผู้ช่วยเลขาธิการสหประชาชาติด้านพัฒนาสังคมและกิจการด้านมนุษยธรรม ผู้เป็นประธาน จัดงาน “ปีสตรีสากล” ได้กล่าวว่า

“ในโลกของเรา มีประชากรที่เป็นสตรีจำนวนมากกว่าครึ่งหนึ่ง ดังนั้นเราจะพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองไปไม่ได้ ถ้าประชากรจำนวนกว่าครึ่งนั้น ถูกละทิ้งมิให้พัฒนาไปพร้อมๆ กันทั้งๆ ที่ทรัพยากรมนุษย์ส่วนนั้นเป็นจักรกลที่สำคัญยิ่งต่อกระบวนการพัฒนา”¹¹

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การยอมรับความเท่าเทียมหรือความเสมอภาคระหว่างบุรุษกับสตรี หมายถึงการยอมรับในบทบาททางการเมือง การปกครอง การบริหาร เศรษฐกิจและสังคมของสตรีทั้งหมด และยังหมายความถึงการฟื้นฟู และระดมพลังประชากรที่เคยอยู่นิ่งเฉยอย่างไร้ประโยชน์ใดๆ ที่มีศักยภาพให้ได้สร้างประโยชน์ขึ้นมาอย่างเต็มกำลัง เพื่อเป็นพลังพัฒนาสังคมแต่ละระดับอย่างเต็มที่ซึ่งจะยังผลให้เกิดการพัฒนาทุกด้านในระดับโลกสืบต่อไป

⁹ คำประกาศว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี, สิ่งพิมพ์ขององค์การสหประชาชาติ, 1964.

¹⁰ Helvi Sipilä เป็นสตรีนักกฎหมายชาวฟินแลนด์ เป็นเจ้าหน้าที่สตรีระดับผู้บริหารประจำขององค์การสหประชาชาติ ที่มีตำแหน่งสูงสุดเท่าที่เคยมีมาโดยส่วนตัว Sipilä เป็นผู้นำในขบวนการเรียกร้องความเสมอภาคให้แก่สตรีตลอดมา

¹¹ เอกสารของศูนย์แถลงข่าวเกี่ยวกับเศรษฐกิจและสังคม, องค์การสหประชาชาติ หมายเลข Opi / Cesi note iwy 18, p.3.

วิวัฒนาการของบทบาทสตรีในการปกครอง

สังคมไทยเป็นสังคมที่ผสมผสานอิทธิพลจากอารยธรรมอินเดีย ขอม มอญ และแม่แต่จีน ขณะเดียวกันวรรณกรรมและวัฒนธรรมความเชื่อของชาติต่างๆ ที่แทรกซึมเข้าสู่สังคมไทยนั้น ต่างก็เป็นสิ่งที่กำหนดสถานภาพและบทบาทของสตรีให้แตกต่างไปจากบุรุษในทางที่ด้อยกว่า จะเห็นได้จากคำสั่งสอนบุคคลชั้นสูงในสังคม เช่น พระคัมภีร์มโนธรรมศาสตร์ อรรถศาสตร์ ราชনীติ ทำให้เกิดการแบ่งแยกสตรีให้เป็นชนชั้นที่มีฐานะต่ำต่อยกกว่าบุรุษประกอบกับการกำหนด บทบาทความเป็นเพศหญิงหรือชายให้แตกต่างกันออกไปนั้น เป็นสิ่งที่เกิดจากการอบรมขัดเกลาทางสังคมมากกว่าอย่างอื่น¹² ฉะนั้นจึงปรากฏว่าเป็นธรรมเนียมประเพณีสืบทอดกันมาแต่โบราณว่า หรือ “ผู้ชายเป็นช่างทำหน้าผู้หญิงเป็นช่างทำหลัง” จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ และแม้แต่เหตุผลในปัจจุบันนี้ที่อ้างเหตุผลความไม่เหมาะสมในการให้สตรีเป็นนักปกครอง ก็มีรากฐานความเชื่อมาจากความสำเร็จของการจูงใจจากวรรณกรรม การตีความคำสั่งสอนในพุทธศาสนาและการตีความกฎหมายตามลายลักษณ์อักษรแทนทั้งสิ้น

บทบาทของสตรีไทยในการปกครองในระดับชาติ

การพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของบทบาทของสตรีไทยในระดับชาตินั้น จะต้องพิจารณาสิ่งแวดล้อมอื่นประกอบกันด้วย โดยจะจำแนกออกเป็นยุคหรือสมัยต่างๆ ตามช่วงเวลาในเชิงประวัติศาสตร์ทางการเมือง สิ่งแวดล้อมที่จะศึกษาประกอบนี้ จะศึกษาในเรื่องของวรรณกรรม ความเชื่อทางศาสนาและการตีความตามตัวบทกฎหมาย เพื่อเป็นแนวทางช่วยให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของบทบาทดังกล่าว

ยุคสมัยก่อนกรุงสุโขทัย

ตามพงศาวดารเมืองหริภุญไชย มีหลักฐานว่า เคยมีสตรีเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองมาก่อน ได้แก่พระนางจามเทวี การขอให้สตรีมาเป็นผู้ปกครองนั้นนับว่าเป็นเรื่องที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน เพราะไม่ว่าจะเป็นชาดกหรือในคัมภีร์โบราณอื่นๆ ยังมีความเชื่อว่าถ้าสตรีเพศเป็นผู้ปกครองมักจะนำมาซึ่งความเสื่อม แต่ในกรณีของพระนางจามเทวีนี้เป็นสิ่งที่ยกเว้น เพราะพระนางจามเทวี เป็นผู้ทรงศีล หลักเกณฑ์ที่ใช้วัดความดีงามของผู้ปกครอง ซึ่งเน้นที่การมีธรรมหรือเป็นการปกครองที่อ้างความชอบธรรมจากหลักธรรมะมากกว่าหลักเทวสิทธิ์ ซึ่งเป็นความเชื่อของฮินดู และจะเป็นอุปสรรคขัดขวางเพราะจะไม่ยอมให้สตรีเป็นผู้ปกครองได้เลย สำหรับการ

¹² สุพัตรา สุภาพ, “ครอบครัวกับการขัดเกลาทางสังคม, “วารสารสังคมศาสตร์ 3 (กรกฎาคม - กันยายน 2520) : 61.

อ้างว่า พระนางจามเทวีเป็นผู้มีความสามารถในการปกครอง เนื่องจากพระนางจามเทวีเป็นผู้มี
 ศิลและมาจากตระกูลสูง¹³

สถานภาพและบทบาทผู้นำทางการปกครองของสตรี ซึ่งเกิดจากหลักคุณธรรมหรือหลัก
 ธรรมะ เนื่องจากความสามารถไม่ได้ขึ้นอยู่กับเพศอย่างเดียว¹⁴ การที่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมและมี
 ศิลธรรมไม่ใช่มีอำนาจเหนือกว่าแต่เป็นการยอมรับในความเป็นคนดี เป็นคนมีสถานะทางสังคม
 ที่เหนือกว่า¹⁵

กล่าวโดยสรุปสตรีในยุคนี้การเป็นผู้นำจะต้องมีคุณธรรม ศิลธรรมและอยู่ในตระกูลที่สูง
 เป็นที่ยอมรับของสังคมในสมัยนั้น¹⁶ ถึงแม้ว่าสตรีจะไม่สามารถเป็นผู้นำทางการปกครองใน
 ระดับสูงได้ แต่สตรีก็ได้รับการคุ้มครองให้มีสิทธิสูงกว่าบุรุษในด้านการปกครองในระดับครัว
 เรือน เช่นในกรณีกฎหมายของพระเจ้ามังราย กษัตริย์ของล้านนาให้สิทธิแก่สตรีสูงกว่าบุรุษใน
 เรื่องการรับมรดกและการแบ่งสินสมรสและให้สิทธิแก่สตรีเสมอกับบุรุษในเรื่องการทำนิติ
 กรรม¹⁷

สมัยสุโขทัย

พอจะประมวลได้ว่าสตรีไทยในยุคสมัยนี้มีสิทธิเสมอด้วยกับบุรุษ ในหลายๆ ด้านด้วย
 กัน กล่าวคือ หากพิจารณาว่า ดำรับศรีจุฬาลักษณ์¹⁸ เป็นวรรณกรรมที่สะท้อนสภาพชีวิตสังคม
 ของสตรีไทยในยุคสุโขทัย ก็สามารถทราบได้ว่า สตรีไทยสามารถได้รับการศึกษาเรียนรู้วิชาการ
 ได้เสมอกับบุรุษ ความไม่เสมอแม้ว่านักวิชาการบางท่านจะเห็นว่าวรรณคดีดังกล่าวแต่งขึ้นใน
 สมัยรัชกาลที่ 3 ก็อาจกล่าวได้ในทำนองเดียวกัน สำหรับในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นความเสมอ
 ภาคกันนั้นเกิดจากพื้นฐานทางสติปัญญา และฐานะครอบครัวเท่านั้น สตรีจะศึกษาไปตามหน้าที่
 การปฏิบัติงานจึงศึกษาเน้นวิชาช่างฝีมือมากกว่าวิชาการหนังสือ ซึ่งเป็นการศึกษาคณะแนวกับ

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 76.

¹⁴ กรมการศาสนา, พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง 15 (พระนคร : โรงพิมพ์
 กรมการศาสนา 2514), หน้า 19.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, เล่มที่ 18, หน้า 281.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

¹⁷ ประเสริฐ ฤ นคร, มังรายศาสตร์ (เอกสารโรเนียวแปลงข้อความเป็นภาษาปัจจุบัน),
 หน้า 24.

¹⁸ นพมาศ, ดำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร,
 2513), หน้า 14.

บุรุษ สตรีมีเสรีภาพในด้วยการแสดงออก การหาความเพลิดเพลินและการเที่ยวเตร่¹⁹ โอกาสในการประกอบอาชีพเท่าเทียมกันและเป็นอิสระ อย่างไรก็ตามสังคมสุโขทัยก็ได้ให้การยกย่องสตรีว่าเป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อครอบครัวสูงกว่าบุรุษ เป็นผู้มีสติปัญญา และให้สามีเชื่อฟังภรรยาในเรื่องการใช้จ่ายเงินทอง²⁰ แสดงว่าสถานภาพของสตรีไทยที่สะท้อนจากวรรณกรรมในยุคสุโขทัยนั้น สตรีมีฐานะเทียบเท่ากับบุรุษ แต่แตกต่างกันที่หน้าที่การปฏิบัติงานเท่านั้น

ความแตกต่างกันในเรื่องของแนวการศึกษา และลักษณะหน้าที่การปฏิบัติงานในสมัยสุโขทัยนี้จึงเป็นเครื่องจำกัด มิให้สตรีได้มีบทบาทในด้านการเมืองและการปกครองแต่ยังคงมีสิทธิเท่าเทียมกับบุรุษตามกฎหมาย กล่าวคือ มีสิทธิเท่าเทียมกันในเรื่องการแจ้งความหรือฟ้องร้อง และในเรื่องสิทธิในการรับมรดก²¹

สมัยกรุงศรีอยุธยา

บทบาทของท้าวศรีสุดาจันทร์ พระสนมของสมเด็จพระไชยราชาธิราช ก็ได้เป็นพระสนมคนแรก ที่ได้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เนื่องมาจากการเสด็จสวรรคต ท้าวศรีสุดาจันทร์เป็น สตรีไทยมีความสามารถพิเศษในการให้ได๋มาซึ่งอำนาจและมีอิทธิพลต่อบุคคลใกล้ชิดได้มากแต่ขาดปัจจัยภายนอก ซึ่งจะช่วยรักษาอำนาจที่ได้มานั้นจึงปรากฏว่าเป็นการขึ้นมาสู่อำนาจเพียงชั่วเวลาอันสั้นๆ

หลังจากรัชกาลสมเด็จพระยอดฟ้าในสมัยกรุงศรีอยุธยาแล้วก็ไม่ปรากฏว่ามีสตรีท่านใดก้าวมามีบทบาททางการเมืองและการปกครองอีก ยกเว้นเป็นบทบาทที่อยู่เบื้องหลังจวบสิ้นแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา แต่หากจะพิจารณาถึงความเด็ดเดี่ยว กล้าหาญ เชื้อมั่นในตัวเอง ซึ่งเป็นคุณสมบัติของการเป็นผู้นำที่ดีแล้ว สตรีไทยที่แสดงออกซึ่งคุณสมบัตินี้ก็คือสมเด็จพระศรีสุริโยทัย

¹⁹ พระมหาธรรมราชาลิไท, ไตรภูมิพระร่วง 4 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คลังวิทยา, 2509), หน้า 87.

²⁰ สุดใจ ดันตาทากาศ, จดหมายเหตุเรื่องพระราชไมตรีในระหว่างกรุงสยามกับกรุงจีน (พระนคร : พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพมหาอำมาตย์ตรี พระยาไชยภักกราชเศรษฐี, 2476), หน้า 40-41.

²¹ ฉ่ำ ทองคำวรรณ, คำอ่านศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2514), หน้า 14.

ส่วนมากรวบรวมกรรมสมัยอยุธยาจะยกย่องคุณสมบัตินี้²² และเป็นการศึกษาให้เห็นว่า รูปสมบัตินั้นไม่ใช่วัตถุคุณค่าของสตรีไทย แต่เน้นคุณสมบัติในการเป็นภรรยาที่ทำหน้าที่ปฏิบัติต่อสามีมากกว่าคุณสมบัตินี้²³

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

บทบาททางการเมืองการปกครองของสตรีไทย ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยกรุงศรีอยุธยามากนัก แต่หลังจากสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมาการติดต่อกับต่างประเทศมีมากขึ้น ทำให้เกิดการซึมซับวัฒนธรรมของต่างชาติ และการที่สตรีได้รับการศึกษามากขึ้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทของสตรีจากการเป็นผู้ดูแลภายในครัวเรือน ออกมาสู่สังคมภายนอก และเข้ารับราชการมากขึ้นเป็นลำดับ เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้มีทหารหญิงรุ่นแรกแต่งกายแบบทหารสก็อต²⁴ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีทรงได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์ ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เสด็จประพาสยุโรป

สตรีในแวดวงของชนชั้นที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสูง จะมีโอกาสฐานะได้ดีกว่าสตรีที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำกว่า ด้วยวิธีการที่ได้รับการศึกษาหาความรู้ทางหนังสือได้มากกว่า²⁵ สำหรับสตรีสามัญโดยทั่วๆ ไปจะได้รับความรู้โดยผ่านทางบิดามารดาหรือได้ยินได้ฟังจากพระเทศน์ ซึ่งเน้นให้สตรีมีบทบาทในฐานะที่เป็นมารดาและภรรยาเท่านั้น²⁶

ถึงแม้ว่าสตรีจะไม่มีบทบาทในทางการเมืองการปกครองในระดับชาติโดยตรง ด้วยตัวของสตรีเอง สตรีก็อาจจะมีส่วนร่วมในทางอ้อมโดยการเป็นสื่อทางการเมือง กล่าวคือเมื่อศึกษาจากวรรณกรรมในยุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้จะพบว่า ในการดำเนินนโยบายทางการเมืองจะใช้สตรีเป็น

²² พระศรีมโหสถ, บทกวีนิพนธ์พระศรีมโหสถ (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร พิมพ์เนื่องในงานปรับปรุงบูรณะพระนารายณ์ราชนิเวศน์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติประจำจังหวัดลพบุรี, 2502), หน้า 29-39.

²³ สุนีย์ สอนณรงค์, การวิเคราะห์วรรณคดีเรื่องกำสรวลศรีปราชญ์ (ปริญาญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร, 2516), หน้า 463.

²⁴ พันเอกหญิง ปรีชา วิมลศิลป์, บทบาทของสตรีไทยกับความมั่นคงของชาติ (กรุงเทพฯ : วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2518-19), หน้า 3.

²⁵ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 42 พระประวัติบุคคลสำคัญ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บรรณาคาร, 2509), หน้า 324.

²⁶ สว่างวงศ์ กรีกบุตร, ความรู้เรื่องเมืองสยาม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สาส์นสวรรค์, 2508), หน้า 270-271.

สื่อเพื่อให้เกิดความสงบสุขในการปกครอง ด้วยการยกสตรีให้เป็นของกำนัล เช่นกรณีนางลาวทอง ถูกยกให้พลายแก้ว (ขุนช้างขุนแผน)

สมัยปัจจุบัน

ความเป็นมาของบทบาททางการเมืองระดับประเทศของสตรี วัฒนธรรมและความคิดทางการเมือง การปกครอง ของประเทศไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยปัจจุบัน ไม่เปิดโอกาสให้สตรีเข้ามามีบทบาททางการเมืองได้เช่นบุรุษ ดังนั้น สตรีไทยส่วนมากทั้งในอดีตและปัจจุบัน จึงไม่มีประสบการณ์ทางการเมืองในฐานะเป็นผู้มีบทบาทโดยตรงหรือผู้กระทำการทางการเมือง อันเป็นผลทำให้เรื่องราวเกี่ยวกับการเมืองเป็นจุดที่อยู่ห่างไกลจากความสนใจของสตรี โดยถือว่าการเมืองเป็นเรื่องนอกบ้าน ซึ่งเป็นหน้าที่และภารกิจของบุรุษเท่านั้น ในขณะที่สตรีมีบทบาทและหน้าที่ในเรื่องการเรือนต่างหาก

ทัศนคติที่ไม่ถูกต้องเช่นนี้ ได้ฝังรากลึกลงสืบเนื่องติดต่อกันมาเป็นศตวรรษ ในสังคมไทย และกลายเป็นวัฒนธรรมที่พึงปฏิบัติของกุลสตรีในสังคมไทย และกลายเป็นวัฒนธรรมที่พึงปฏิบัติของกุลสตรี เมื่อเป็นไปเช่นนี้ ย่อมทำให้สตรีไทยซึ่งมีฐานะเป็นพลเมืองของประเทศเท่าเทียมบุรุษ กลายเป็นมนุษย์ที่ขาดความสนใจที่จะติดตามข่าวสารทางการเมือง ขาดความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมมีบทบาททางการเมือง

ในฐานะวีรสตรีที่เต็มใจแลกหรือสละชีวิตของตนเพื่อป้องกันประเทศ ยามมีภัยคับขันมากกว่า²⁷ เท่าที่ได้มีการบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ ดูเหมือนว่า สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 5 จะเป็นสตรีไทยที่มีความสำคัญทางการเมืองและบทบาทในด้านนี้มากกว่าผู้อื่น เช่น พระราชกรณียกิจในโอกาสที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรป อย่างไรก็ตาม สตรีที่ถูกกล่าวมาข้างต้นดังกล่าว ล้วนเป็นสตรีชั้นนำในยุคสมัยนั้นๆ แห่งประวัติศาสตร์ ส่วนสตรีในฐานะมวลชนหรือมวลชนสตรีไทยทั้งหลาย ก็ยังคงรักษาสถานภาพ “แม่ศรีเรือน” และบทบาท “ช่างเท้าหลัง” หรือ “ผู้ตาม” มาโดยตลอดในประวัติศาสตร์

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้มีการเลิกทาส สตรีจะไม่ถูกซื้อขายหรือจำนำเหมือนสินค้าอีกต่อไป และมีโอกาสได้รับการศึกษาดีขึ้น ซึ่งช่วยให้สามารถออกไปทำงานนอกบ้านได้มากขึ้นด้วย จนกระทั่งถึงในปี พ.ศ.2475 การที่ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญถาวรฉบับแรก ซึ่งประกาศใช้ในวันที่ 10 ธันวาคม 2475 และกฎหมายเลือกตั้งฉบับแรก ซึ่งประกาศใช้เมื่อปี พ.ศ.2476 นั้น มีผลทำให้ชายและหญิงมีสิทธิทางการเมืองเท่าเทียมกันทางนิติบัญญัติ โดยมีสิทธิ

²⁷ สภาสตรีแห่งชาติ, เรื่องของสตรีไทย (มปท. มปป.), หน้า 186.

เลือกตั้งและรับสมัครเลือกตั้งได้ทั้งชายและหญิง นับว่าเป็นมาตรการที่ทันสมัยมากในสมัยนั้น ทั้งนี้เพราะขณะนั้น หลายประเทศยังมิได้ให้สิทธิเลือกตั้งแก่สตรี และตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ถึงแม้จะกล่าวกันว่า สตรีส่วนมากยังขาดความสนใจในเรื่องการเมืองเท่าที่ควร แต่ก็ได้มีสตรีเข้ารับสมัครเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรเพิ่มขึ้นเป็นลำดับโดยเริ่มมีผู้สมัครเป็นเพศหญิงมาตั้งแต่การเลือกตั้งเพิ่มเติม 19 จังหวัด

เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2492 มีสตรีไทยคนแรกลงรับสมัครเลือกตั้ง และได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร 1 คน คือ นางอรพิน ไชยกาล²⁸ ผู้แทนราษฎรจากจังหวัดอุบลราชธานี จากจำนวนสตรีที่ลงสมัครรับเลือกตั้งทั้งหมด 3 คน²⁹

เมื่อสิทธิทางการเมืองของสตรีถูกยอมรับโดยนิตินัยแล้ว ปรากฏว่าสตรีได้ใช้สิทธิและมีบทบาทในทางการเมืองมากขึ้นตามลำดับ ดังจะเห็นได้จากการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คือ เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ.2500 ปรากฏว่าประมาณร้อยละ 40 ของผู้ไปลงคะแนนเป็นสตรีและสตรีที่มาลงคะแนนที่คิดเป็นประมาณร้อยละ 34 ของจำนวนสตรีทั้งหมดที่มีสิทธิเลือกตั้ง³⁰ ส่วนในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2512 ปรากฏว่าประมาณร้อยละ 43 ของผู้ไปลงคะแนนเป็นสตรี³¹

หลังจากมีการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 2531 จะเห็นได้ว่า สตรีค่อยๆ มีความตื่นตัวที่จะเข้าสู่กระบวนการทางการเมืองในฐานะผู้กระทำกร คือ อยากเข้ามาร่วมมือบทบาททางการเมืองมากขึ้นทุกทีๆ ตามลำดับ ซึ่งสมัยก่อนถือว่าเป็นเรื่องเฉพาะผู้ชายเท่านั้น

²⁸ นางอรพิน ไชยกาล เป็นภรรยานายเลียง ไชยกาล อดีตรัฐมนตรีกระทรวง หัวหน้าพรรคประชาชน นักการเมืองรุ่นเดียวกับนายควง อภัยวงศ์ บทบาททางการเมืองของนางอรพินฯ เริ่มเมื่อ พ.ศ.2482 ขณะเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครูสตรีประจำจังหวัดอุบลราชธานีและอาจารย์ใหญ่โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดอุบลราชธานี เมื่ออายุ 46 ปีจึงตัดสินใจลงสมัครรับเลือกตั้งเป็น ส.ส.อุบลราชธานีอยู่สามสมัยติดต่อกันเป็นเวลาเกือบสิบปีเต็ม จนมีการยึดอำนาจแล้วประเทศไทยก็ว่างเว้นการเลือกตั้งมานานสิบปี นางอรพินฯ จึงได้ตัดสินใจวางมือจากการเมืองโดยเด็ดขาดตั้งแต่นั้นมา.

²⁹ กองเลือกตั้ง ส่วนการทะเบียนและเลือกตั้ง กรมมหาดไทย, งานการรายชื่อเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของกระทรวงมหาดไทย เล่ม 1 (พระนคร : โรงพิมพ์กรมมหาดไทย, 2502), หน้า 62.

³⁰ กองการเลือกตั้งกรมมหาดไทย, รายงานการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมมหาดไทย, 2502), หน้า 107.

³¹ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, รายงานวิเคราะห์ผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 10 กุมภาพันธ์ 2512 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2513), หน้า 128-135.

มวลสตรีไทยในอดีตจึงเป็นผู้กระทำทางการเมือง เพราะผู้กระทำหรือมีบทบาทกำหนดทิศทางการเมือง คือ บุรุษเพศ

ส่วนทางด้านสมาชิกวุฒิสภาหรือสภาประเภทสอง ก่อนหน้า พ.ศ.2516 ที่เป็นสตรีมีเพียง 3 ท่าน คือคุณหญิงเลขา อภัยวงศ์ และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม (พ.ศ.2492-2494) อีกท่านคือ นางแรม พรท-โมบล บุญยประสพ (20 สิงหาคม 2500-16 กันยายน 2500)

จะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาสู่ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 นั้น ได้ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป็นการเพิ่มบทบาทและสถานภาพทางการเมืองของสตรีไทยอย่างเอนกอนันต์ ทั้งนี้เพราะ สังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ปรากฏให้เห็นแล้วว่า มีจำนวนนักการเมืองสตรี และสตรีผู้ที่มีความสนใจทางการเมืองน้อยมาก อุปสรรคยิ่งใหญ่ในเรื่องนี้ มีรากฐานมาจากวัฒนธรรมดั้งเดิม ที่สังคมไทยเป็นอยู่คือ “Patriarchal Society” ซึ่งยกย่องให้ชายเป็นใหญ่ ดังนั้น เมื่อเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองมาเป็นประชาธิปไตย บทบาทและสถานภาพทางสังคม วัฒนธรรมและการเมืองของสตรีจึงถูกยกย่องขึ้นมาสูงกว่าการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เนื่องจากว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตยได้ให้ความสำคัญต่อหลักของความเสมอภาค ไม่ว่าจะเป็นความเสมอภาคและสิทธิที่เท่าเทียมกันระหว่างชนชั้น เชื้อชาติ ฐานะทางสังคม อุดมการณ์ และความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบทบัญญัติทางกฎหมายจะเปิดกว้างโอกาสที่เท่าเทียมกันให้แก่สตรีแล้ววัฒนธรรมของไทยทั้งทางสังคมและการเมือง ในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ก็ยังมีได้มีการพัฒนาให้ก้าวหน้าเท่าที่ควร และยังคงยึดติดอยู่กับอุดมการณ์บุรุษนิยมและลัทธิเหยียดเพศ ซึ่งเป็นมรดกตกทอดของลัทธิอำนาจนิยมตั้งแต่ครั้งอดีต³²

หลังจากการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลครั้งใหญ่ในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งกลุ่มหรือขบวนการนิสิต นักศึกษาทั้งชายและหญิงต่างมีบทบาทสำคัญ ได้มีพระบรมราชโองการตั้งสมัชชาแห่งชาตินั้น ประกอบด้วยสมาชิกทั้งหมด 2,347 คนในจำนวนนี้มีสมาชิกที่เป็นสตรี 128 คน เมื่อสมาชิกสมัชชาทั้งหมดต่างลงคะแนนเลือกระหว่างกัน เพื่อคัดเลือกได้จำนวน 128 คน เพื่อเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาตินั้น ปรากฏว่า มีสตรีได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ 16 คนด้วยกันได้แก่

1. นางกุหลาบ มัลลิกะมาส
2. นางจันทน์ สันตะบุตร

³² กนลา สุขพาศิน-ชันธปราบ และ บุชบา สินสมบูรณ์, “ผู้หญิงกับการเมือง” ใน รวมบทความประเด็นเรื่องสตรี, อมรา พงศาพิชญ์ บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 179.

3. คุณหญิงจินตนา ยศสุนทร
4. นางชนัดต์ ปิยะอุย
5. นางดวงเดือน ณ เชียงใหม่
6. นางเต็มศิริ บุญยสิงห์
7. นางสุรียพันธ์ มณีวัตร
8. คุณหญิงอัมพร มีสุข
9. นางบรรจง นิवासบุตร
10. คุณหญิงบุญเลื่อน เครือคราชู
11. นางแรม พรหมโมบลท บุญยประสพ
12. คุณหญิงเลอศักดิ์ สมบัติศิริ
13. คุณหญิงสมศรี เจริญรัชตภาคย์
14. คุณหญิงสุภาพ วิเศษสุรการ
15. คุณหญิงสุภาพ ยศสุนทร
16. นางเสริมศรี เอกชัย³³

ตัวอย่างที่น่าสนใจเกี่ยวกับบทบาทของสตรี ในการเป็นผู้กระทำทางการเมืองหรือ “นักการเมือง สตรี” เช่น ในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2518 ในยุคสมัยแห่งความตื่นตัวทางการเมืองของคนไทยทุกเพศ ทุกวัย ทุกชั้น ทุกอาชีพ ปรากฏว่า มีพรรคการเมืองต่าง ๆ ส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งถึง 42 พรรคในจำนวนนี้มีสตรีเป็นหัวหน้าพรรคอยู่ 2 พรรค ได้แก่

1. พรรคเกษตรกร มีนางอภิรดี บริบูรณ์ เป็นหัวหน้า
2. พรรคแผ่นดินไทย มีนางสุนีรัตน์ เตลาน เป็นหัวหน้า

รวมทั้งเกือบทุกพรรคในขณะนั้น ต่างมีสมาชิกที่เป็นสตรีรวมอยู่ด้วยเป็นจำนวนไม่น้อย พรรคการเมืองต่าง ๆ เหล่านี้ ได้ส่งสตรีลงสมัครรับเลือกตั้งรวมทั้งหมด 69 คน และได้รับเลือกตั้ง 3 คน คิดเป็นประมาณร้อยละ 4 ของจำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งสตรีทั้งหมด สตรีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งสามท่านที่กล่าวถึงนี้คือ

1. คุณหญิงบัวเขียว รั้งศิริ สังกัดพรรคสังคมชาตินิยม ได้รับเลือกตั้งจากจังหวัดแพร่ ด้วยคะแนนเสียง 16,974 คะแนน
2. นางสุนีรัตน์ เตลาน หัวหน้าพรรคแผ่นดินไทย ได้รับเลือกตั้งจากจังหวัดร้อยเอ็ด ด้วยคะแนนเสียง 25,283 คะแนน
3. นางพรรณพิพา วัชรโบล สังกัดพรรคประชาธิปไตย ได้รับเลือกตั้งจากกรุงเทพมหานคร ด้วยคะแนนเสียง 29,327 คะแนน

³³ ต่อมาได้มีการแต่งตั้งซ่อม ในวันที่ 25 กรกฎาคม 2517 โดยนางเอื้อนทิพย์ เปรมโยธิน เข้ามาแทนคุณหญิงสุภาพ ยศสุนทร ซึ่งถึงแก่กรรม และนางสายหยุด นิยมวิภาค เข้ามาแทนนายวิจารณ์ นิวาตวงศ์ ซึ่งขอลาออก

ส่วนในด้านวุฒิสมาชิกสตรี เนื่องจากรัฐธรรมนูญที่ประกาศใช้บังคับในขณะนั้นคือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2517 ได้กำหนดให้มี 2 สภาโดยวุฒิสภาประกอบด้วย สมาชิกจำนวน 100 คน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงเลือกและแต่งตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขา ต่าง ๆ ขณะนั้นได้มีสตรีผู้ทรงคุณวุฒิต่างสาขากันได้รับเลือกตั้งเป็นวุฒิสมาชิกทั้งสิ้น 8 ท่าน คิด เป็นร้อยละ 8 ของจำนวนวุฒิสมาชิกทั้งหมด วุฒิสมาชิกทั้งแปดท่านนี้คือ

1. นางจันทน์ สันตะบุตร ธรรมศาสตร์บัณฑิต นายกสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย และ ผู้พิพากษาสมทบศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง

2. คุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ ธรรมศาสตร์บัณฑิต รองประธานสภาสตรีแห่งชาติ และ อดีตนายกสมาคมสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทย ผู้พิพากษาสมทบศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง รองประธานสภาเทศบาลนครหลวงฯ และสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร

3. คุณหญิงพูนทรัพย์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา บัณฑิตทางอักษรศาสตร์ และครุศาสตร์ อดีตคณบดีหญิงคนแรกของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (คณะครุศาสตร์) นายกก่อตั้งสมาคมสตรีอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย พ.ศ.2491 นายกก่อตั้งสโมสรซอนต้าไทย พ.ศ.2516 และนายกมูลนิธิสมาคมสตรีอุดมศึกษา

4. นางเอื้อนทิพย์ เปรมโยธิน อดีตอาจารย์ใหญ่โรงเรียนพิบูลประชาสรรค์

จนกระทั่งถึง สภาผู้แทนราษฎรช่วงวาระ 18 เมษายน 2526 - 1 พฤษภาคม 2529 มีสมาชิกสภาทั้งหมด 324 คน เป็นสมาชิกสภาที่เป็นสตรีเสีย 13 คน และสภาผู้แทนราษฎร ช่วงวาระ 27 กรกฎาคม 2529 - 29 เมษายน 2531 มีสมาชิกสภาทั้งสิ้น 343 คน เป็น สมาชิกสภาที่เป็นสตรีเสีย 12 คน

ภาพตัวอย่างที่แสดงออกมาข้างต้นดังกล่าว หากจะพิจารณาในแง่ภูมิหลังของสตรีที่มี บทบาททางการเมืองระดับประเทศแล้ว จะพบว่า แต่ละท่านล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ ในวงการสตรีชั้นนำของไทย หรือที่เรียกว่า “สตรีในชนชั้นนำ” กล่าวคือ เป็นผู้ที่มีพื้นภูมิความรู้ ความสามารถ ได้รับโอกาสทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สูงกว่ามวลสตรีโดยทั่วไป และใน หมู่สตรีชนชั้นนำเหล่านี้เอง ต่างก็เชื่อมั่นในความคิดที่ว่า “ในอนาคตสตรีไทยจะสามารถดำรง ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของไทยได้เป็นอย่างดี และจะสามารถปกครองประเทศหรือบริหารราช การแผ่นดินได้อย่างมีประสิทธิภาพไม่แพ้บุรุษเลย เพียงแต่ขอให้สตรีได้มีโอกาสพิสูจน์ความสามารถของตนเท่านั้น”³⁴

เท่าที่กล่าวมานี้ นับว่าเป็นภาพสะท้อนของสตรีที่เห็นได้ชัดในทางการเมืองระดับ ประเทศ อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงบทบาทและความสามารถของสตรี ซึ่งนับวันก็แต่จะเพิ่ม

³⁴ สหพันธ์สมาคมสตรีนักธุรกิจและวิชาชีพแห่งประเทศไทย, โฉมหน้าสตรีไทยยุคใหม่. (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2520), หน้า 27.

มากขึ้น และเป็นที่ยอมรับของสังคมส่วนร่วมยิ่งขึ้น แต่ที่กล่าวมาทั้งหมดไม่ได้หมายความว่าสตรีไทยมีความตื่นตัวทางการเมือง รวมทั้งมีบทบาทร่วมในกิจกรรมทางการเมืองอย่างเพียงพอจนถึงระดับที่สตรีไทยกลุ่มต่างๆ พอใจในสถานภาพและบทบาททางการเมืองที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน รวมถึงแนวทางที่จะดำเนินไปในอนาคตด้วย ทั้งนี้ เพราะสตรีที่ได้รับเกียรติยกย่องจากสังคมไทยในปัจจุบัน ยังคงมีจำกัดอยู่ในวงแคบๆ ในลักษณะเป็นรายบุคคล ซึ่งพอสรุปถึงภูมิหลังทางการเมืองของสตรีในชนชั้นนำของไทยได้ดังนี้

1. สตรีในประวัติศาสตร์ไทย ที่รบทัพจับศึกได้เพียงสองสามท่าน ซึ่งมักถูกนำมาอ้างอิงเป็นตัวแทนสตรีไทยทั้งหมดในอดีต จะมีใครตั้งคำถามในเชิงสงสัยหรือไม่ว่า ทำไมความสามารถของผู้หญิงจึงขาดวิวัฒนาการในทางต่อเนื่อง

2. เป็นสตรีสาวสวย ชื่อเสียงดี คล่องสังคม ซึ่งมักเป็นคำร่ำรวยในวงสังคมชั้นสูง

3. เป็นสตรีสูงอายุมียศตำแหน่งเพราะสามีหรือเพราะทำงานสังคมสงเคราะห์จนปรากฏเป็นข่าวบ่อยๆ

4. สตรีที่อาศัยพื้นฐานทางการศึกษา หรือความสามารถเฉพาะตัว สร้างผลงานขึ้นด้วยตนเอง เช่น นักกฎหมาย สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อธิบดี จนถึงศิลปินบางท่าน³⁵

อาจจะกล่าวได้ว่าสถานภาพของสตรีไทยในทุกยุคทุกสมัยมี 2 ระดับที่แตกต่างกันคือสถานภาพของสตรีไทยในระดับที่มีสถานภาพของเศรษฐกิจและสังคมสูง กับสตรีไทยที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ หรือสตรีระดับชนชั้นสูงระดับชาวบ้าน สตรีไทยในระดับชาวบ้านจะมีเสรีภาพมากกว่าสตรีในชนชั้นสูง ซึ่งจะถูกจำกัดด้วยวัฒนธรรมมองชนชั้นนอกจากนั้นสตรีไทยในระดับชาวบ้านจะมีการกิจกรรมด้าน มีอาชีพกระจายไปในทางทุกสาขาอาชีพ แต่ส่วนใหญ่แล้วจะยึดอาชีพด้านเกษตรกรรมและการขายปลีกมากกว่าบุรุษ สำหรับงานรับราชการนั้นถูกผูกขาดโดยบุรุษ³⁶ และอาชีพในการปกครองของสตรีเป็นสิ่งที่ต้องห้ามโดยเด็ดขาดเพราะจากราชনীติ³⁷ ซึ่งเป็นคัมภีร์โบราณสั่งสอนกษัตริย์ว่า “พลเมืองไม่มี ผู้นำก็พินาศ มีผู้นำมากก็พินาศ มีหญิงเป็นหัวหน้าก็พินาศ...” ฉะนั้นจึงเป็นการยากที่สตรีจะก้าวไปสู่ตำแหน่งผู้นำทางการเมืองได้

³⁵ จิรพันธ์ พิตรปรีชา, โลกที่สี่, “บทบาทของสตรีไทยในการปกครองในระดับท้องถิ่น,” (กรุงเทพมหานคร : มงคลการพิมพ์, 2518), หน้า 18.

³⁶ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานเรื่องอิเหนา พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานสถาปนากิจศพนายใหญ่ จารุติลก ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม 21 มีนาคม 2506, หน้า 6.

³⁷ สมบัติ จันทรวงศ์ และคณะ, ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย, หน้า 130.

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าสตรีจะมีภารกิจทั้งด้านการดูแลครัวเรือน และการต้องรับผิดชอบด้านเศรษฐกิจของครอบครัว ประกอบกับการที่สังคมมีค่านิยมไม่สนับสนุนให้สตรีเป็นผู้นำทางการเมืองและการปกครอง สตรีก็มิได้ขาดจิตสำนึกที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองปกครองในระดับท้องถิ่น กล่าวคือ ถึงแม้สตรีจะไม่เคยมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาในระดับตำบลหรือหมู่บ้าน สตรีก็ตระหนักดีว่าตนเองควรจะมีบทบาทอย่างไรในสังคม³⁸ และถึงแม้ว่าสตรีส่วนใหญ่จะมีส่วนร่วมในการเป็นกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน และกรรมการสภาตำบลน้อยแต่สตรีก็มีความสนใจต่อชุมชนที่อยู่ใกล้ตนเองมาก คือสามารถตอบได้ว่าหมู่บ้านของตนมีปัญหาอะไร³⁹ ลักษณะเช่นนี้อาจจะพิจารณาได้ว่า สาเหตุที่สตรีมีส่วนร่วมทางการเมืองปกครองน้อยทั้งๆ ที่มีศักยภาพในการเข้ามีส่วนร่วมในด้านการพัฒนาสูงก็เนื่องมาจาก ยังมีข้อจำกัดอื่นๆ ในสังคมที่ไม่ค่อยเปิดโอกาสให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมมากนัก รวมทั้งค่านิยมของคนส่วนมากที่ยังมองสตรีว่ามีความสามารถด้อยกว่าบุรุษ

นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2505 เป็นต้นมา กรมพัฒนาชุมชนได้เริ่มจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาตำบล คณะกรรมการหมู่บ้านขึ้นพร้อมทั้งได้เปิดโอกาสให้สตรีเข้ามามีบทบาทเป็นกรรมการ⁴⁰ ปรากฏว่ามีสตรีร้อยละ 1.07 ได้เข้าร่วมเป็นกรรมการพัฒนาหมู่บ้านและตำบลและอีกร้อยละ 5.30 เข้าร่วมเป็นกรรมการกลุ่มต่างๆ⁴¹ ในระยะแรกกรมพัฒนาชุมชนได้เริ่มพัฒนาสตรีโดยเน้นการให้ความรู้เพื่อการปรับปรุงชีวิตครอบครัว ให้ความสำคัญเป็นอยู่ดีขึ้น ระยะต่อมาได้เน้นให้มีการก่อตั้งกลุ่มในด้านต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มสตรีด้านอาชีพตามความสนใจของสมาชิก เพื่อใช้พลังกลุ่มดำเนินการบริหารในระดับหมู่บ้านเอง และประสานงานเชื่อมโยงซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มต่างๆ การตั้งกลุ่มพัฒนาสตรี เพื่อส่งเสริมให้สตรีมีบทบาทในสังคม และมีส่วนร่วมในการปกครองมากขึ้นนั้น ยังขาดการพัฒนาไปสู่ความเป็นสถาบัน ฉะนั้นในระยะเวลาดังกล่าวจึงได้มีความพยายามที่จะเชื่อมโยงภารกิจของกลุ่มสตรีเข้าด้วยกัน ฉะนั้นในระยะเวลาดังกล่าวจึงได้มีความพยายามที่จะเชื่อมโยงภารกิจของกลุ่มสตรีเข้าด้วยกัน ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านไปจนถึงระดับตำบล อำเภอและจังหวัดในรูปของคณะกรรมการพัฒนาสตรีของหมู่บ้าน คณะกรรมการพัฒนาสตรีของตำบล คณะกรรมการพัฒนาสตรีของอำเภอและคณะกรรมการพัฒนาสตรีของจังหวัด ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฯ ฉบับ ที่ 5

³⁸ กรมพัฒนาชุมชน, บทบาทการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมของสตรีชนบท (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงมหาดไทย, 2524), หน้า 13.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

⁴⁰ ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านและตำบล พ.ศ. 2505.

⁴¹ กรมการพัฒนาชุมชน, รายงานการสำรวจสถานะปัญหาและความต้องการของสตรีในชนบท (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงมหาดไทย, 2524), หน้า 33.

การที่ส่วนราชการ เช่นกรมพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นหน่วยงานแรกที่ได้มีส่วนเสริมสร้างศักยภาพของสตรีให้มีความพร้อมที่จะเข้ามามีบทบาททางการเมืองการปกครองมากขึ้น โดยการส่งเสริมให้สตรีได้เพิ่มพูนความรู้ทางวิชาชีพด้านต่าง ๆ และสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกลุ่มสตรีในระดับท้องถิ่นขึ้นนั้น ซึ่งนอกจากจะเป็นการเพิ่มความเชื่อมั่นในตนเองให้กับสตรีแล้วยังจะเป็นการเตรียมสตรีให้พร้อมที่จะปฏิบัติงานด้านการบริหาร และลดอคติของบุคคลที่มีต่อสตรีให้น้อยลงด้วย

นอกจากการที่กรมพัฒนาชุมชนได้พยายามส่งเสริมให้สตรีไทยมีบทบาทในชุมชนในเขตท้องที่มากขึ้นแล้ว แต่ก็ยังมีกฎหมายบางฉบับที่เป็นอุปสรรคมิให้สตรีมีบทบาททางการปกครองในระดับท้องที่มากขึ้น ฉะนั้นจึงได้มีความพยายามแก้ไขกฎหมายดังกล่าว คือในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2523 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เสนอร่างพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ (ฉบับที่...) พ.ศ....ต่อรัฐสภา⁴² โดยแก้ไขมาตรา 12 แห่ง พ.ร.บ. ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2475 เพื่อเปิดโอกาสให้สตรีเป็นผู้ใหญ่บ้านได้ ซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการประชุมสภาผู้แทนฯ ครั้งที่ 1/2524 (วิสามัญครั้งที่สอง) ได้ลงมติในวาระแรกรับหลักการแห่งร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว โดยมีมติให้ส่งคณะกรรมการพิจารณาและคณะกรรมการการปกครองได้พิจารณาร่าง พ.ร.บ.ฉบับนี้ 3 ครั้ง และในครั้งสุดท้ายคณะกรรมการการปกครองได้มีมติเห็นด้วยกับร่างพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว และให้เสนอต่อวุฒิสภาเพื่อพิจารณาต่อไป ซึ่งก็ได้มีมติรับหลักการแห่งร่างกฎหมายนี้ และได้ส่งให้คณะกรรมการการปกครองของวุฒิสภาพิจารณา คณะกรรมการการปกครองของวุฒิสภาพิจารณาแล้ว เสนอร่างกฎหมายให้วุฒิสภา และวุฒิสภาได้มีมติให้แก้ไขเพิ่มเติม จากนั้นจึงได้ส่งร่างที่แก้ไขให้สภาผู้แทนราษฎร

สภาทั้งสองต่างได้ตั้งบุคคลประกอบเป็นคณะกรรมการร่วมกันพิจารณาร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้⁴³ สภาละ 18 คน ที่ประชุมเห็นควรนำกฎหมายฉบับนี้ เสนอต่อที่ประชุมรัฐสภาเพื่อพิจารณาร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง และได้มีการประชุมรัฐสภาครั้งที่ 9/2525 เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2525 และได้มีมติเห็นชอบร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ จากนั้นได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ

⁴² “สำเนาหนังสือสำนักงานเลขาธิการรัฐสภาที่ 304/2523 ลงวันที่ 26 มิถุนายน 2523, ”เอกสารราชการสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา รัฐสภา.

⁴³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 มาตรา 128 (3) บัญญัติว่ากรณีวุฒิสภาแก้ไขร่างพระราชบัญญัติเพิ่มเติม ให้ส่งร่างตามที่แก้ไขไปยังสภาผู้แทนราษฎร โดยให้สภาทั้งสองต่างตั้งบุคคลที่เป็นหรือมิได้เป็นสมาชิกแห่งสภานั้นๆ มีจำนวนเท่ากัน ตามสภาผู้แทนฯ กำหนดเป็นคณะกรรมการร่วมกันพิจารณาร่างกฎหมาย แล้วรายงานต่อสภาทั้งสองถ้าสภาทั้งสองเห็นด้วยกับร่างฯ ก็ให้ดำเนินการต่อไป หากสภาใดสภาหนึ่งไม่เห็นด้วย ก็ให้ยับยั้งร่างฯ นั้นไว้ก่อนและสมาชิกสภาจังหวัดอยู่เสมอ โดยเฉพาะในระดับเทศบาล สตรีจะได้รับการเลือกตั้งเข้าสู่ตำแหน่งสมาชิกสภาเทศบาล.

ถวายให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้บังคับเป็นกฎหมายได้ มีสาระสำคัญโดยสรุปคือ

1. ให้ยกเลิกความในมาตรา 12 ของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 364 ลงวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ.2475 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 364 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515

2. เปิดโอกาสให้สตรีเป็นผู้ใหญ่บ้านได้

3. ผู้ที่จะเป็นผู้ใหญ่บ้านต้องเป็นผู้มีสัญชาติไทยโดยกำเนิด

4. นอกจากจะกำหนดห้ามมิให้ผู้ที่ได้รับโทษจำคุก โดยคำพิพากษาถึงที่สุดของศาล และยังไม่พ้นกำหนดเวลาสามปีนับแต่วันพ้นโทษ มีสิทธิได้รับการเสนอชื่อเป็นผู้ใหญ่บ้านแล้ว ยังได้กำหนดเพิ่มมิให้ผู้ที่ถูกคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมายให้จำคุก และยังไม่พ้นกำหนดเวลาสามปี นับแต่วันพ้นโทษ มีสิทธิได้รับการเสนอชื่อเป็นผู้ใหญ่บ้านด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่าภายในระยะเวลาอันสั้น หลังจากการให้สิทธิแก่สตรีเป็นผู้นำทางการปกครองในระดับท้องที่ได้ ปรากฏว่ามีสตรีที่ได้รับการเลือกตั้งและแต่งตั้งในตำแหน่งต่างๆ เพิ่มมากขึ้นในอัตราส่วนที่รวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตำแหน่งที่มาจากการเลือกตั้ง (กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน) จะเพิ่มมากกว่าตำแหน่งที่มาจากการแต่งตั้ง (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนันและ แพทย์ประจำตำบล) ทั้งๆ ที่ข้อกำหนดของคุณสมบัติผู้สมัครรับเลือกตั้งมีมากกว่า เช่น ระดับการศึกษาต้องจบประถมศึกษา แสดงว่าสตรีไทยมีศักยภาพพร้อมที่จะเข้าสู่ตำแหน่งผู้นำได้แล้ว ขัดแต่ด้วยทกกฎหมายเท่านั้นที่ไม่เอื้ออำนวย แต่เมื่อพิจารณาในกลุ่มของผู้ที่มาจากการเลือกตั้ง ปรากฏว่าสตรีเข้าสู่ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านได้ง่ายกว่าตำแหน่งกำนัน ทั้งนี้อาจจะเนื่องจากการเลือกตั้งยิ่งในระดับสูงขึ้นก็ยิ่งมีความลำเอียงเรื่องเพศมากขึ้นหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ประชาชนยอมรับสตรีเป็นผู้ใหญ่บ้านได้ง่ายกว่ายอมรับสตรีเป็นกำนัน พิจารณาจากตารางที่ 3.1 ประกอบ

เมื่อพิจารณาการเมืองในระดับท้องถื่นอีกระดับหนึ่ง จะพบว่า สตรีมิได้มีความสนใจที่จะ มีบทบาททางการเมืองในระดับท้องที่หรือในระดับชาติแต่เพียงเท่านั้น แต่ในขณะเดียวกันการเมืองในระดับท้องถื่น เช่น สภาเทศบาล และสภาจังหวัด สตรีก็ให้ความสนใจอยู่ไม่ใช่น้อย ดังจะ เห็นได้จากการที่มีสตรีสมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาเทศบาลในจำนวนร้อยละที่สูงกว่า จำนวนสตรีที่ได้รับเลือกตั้งเข้าสู่ตำแหน่งสภาจังหวัด ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากสภาของเทศบาลมี ลักษณะเป็นชุมชนเมืองทัศนคติที่มีต่อสตรีของประชาชนในเขตเมืองยอมรับความรู้ความสามารถของสตรีมากกว่าในเขตชนบท ประกอบกับการที่สตรีมีสิ่งช่วยอำนวยความสะดวกและช่วยลด ภารกิจในครัวเรือน ในบทบาทการเป็นภรรยา และมารดาได้มากกว่าในเขตที่ไม่เจริญ ฉะนั้น สตรีจึงมีเวลาว่างพอที่จะทำงานให้กับส่วนรวมได้มากขึ้น และการมีชีวิตอยู่ในเมือง ช่วยให้สตรี

ได้รับข่าวสารข้อมูลได้มากกว่า มีความรู้มากกว่าสตรีในเขตชนบท จึงอาจจะเป็นสาเหตุให้สตรีได้รับการเลือกตั้งมากกว่าในระดับจังหวัด ซึ่งมีเขตพื้นที่รับผิดชอบกว้างขวางมากกว่าเขตเทศบาล และมีพื้นที่ในเขตชนบทมาก ซึ่งอาจจะยอมรับสตรีเป็น ผู้นำได้ยากกว่าเพราะมีลักษณะเป็น ชุมชนที่ยึดถือประเพณีมากกว่าที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลง เหมือนชุมชนที่กำลังเปลี่ยนแปลงหรือเจริญแล้ว เช่น ในเขตเทศบาล พิจารณาตารางที่ 3.2 ประกอบ

ตารางที่ 3.1 จำนวนสตรีในตำแหน่งต่าง ๆ ในแต่ละปี

ตำแหน่ง/ปี พ.ศ.	2525	2526	2527	2528	อัตราส่วนของการเพิ่มขึ้น
กำนัน	1	6	9	17	1 : 17
ผู้ใหญ่บ้าน	8	97	151	183	1 : 23
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	32	186	348	393	1 : 12
สารวัตรกำนัน	26	70	89	95	1 : 4
แพทย์ประจำตำบล	2	12	22	26	1 : 13
รวม	69	371	619	714	1 : 10

ที่มา : บัญชีทำเนียบกำนันผู้ใหญ่บ้าน ตามรายงานสิ้นเดือน ธันวาคม 2528
กองปกครองท้องที่ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ตารางที่ 3.2 จำนวนสมาชิกสภาจังหวัดและสมาชิกสภาเทศบาล จำแนกตามเพศ

ระดับการเลือกตั้ง (พ.ศ.)	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
สมาชิกสภาจังหวัด						
2523	46	2.6	1880	97.6	1926	100
2528	67	3.4	1907	96.6	1974	100
สมาชิกสภาเทศบาล						
2523	95	5.1	1771	94.9	1866	100
2528	110	5.8	1781	94.2	1890	100

ที่มา : เอกสารกองการเลือกตั้ง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

จึงเห็นได้ว่า วิวัฒนาการของสตรีที่ได้เข้ามามีบทบาทในด้านการปกครองท้องถิ่น เริ่มต้นด้วยการเปิดโอกาสให้สตรีมีบทบาทอย่างไม่เป็นทางการและโดยไม่มีกฎหมายรับรอง แต่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยราชการที่ดำเนินการด้านการพัฒนาคุณภาพของประชาชน คือ กรมพัฒนาชุมชน จนสตรีได้แสดง บทบาทความสามารถในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการปกครอง และการวางแผนในการพัฒนาได้อย่างจริงจังในที่สุด สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เห็นถึงความสำคัญในด้านการพัฒนาสตรี และได้แก้ไข พ.ร.บ.ลักษณะปกครองท้องถิ่น พ.ศ.2475 เพื่อรองรับและให้เป็นหลักประกันต่อบทบาทของสตรีในการเข้ามามีส่วนพัฒนาท้องถิ่น

ในปัจจุบันนี้ ถึงแม้ว่าจะได้มีการแก้ไขกฎหมายหลายฉบับให้สตรีมีสิทธิเท่าเทียมชายทั้งในด้านสิทธิทางกฎหมายและสิทธิในการเข้าดำรงตำแหน่งทางราชการ เช่น การแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ บรรพครอบครัว การแก้ไขพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายอัยการ พ.ศ.2503 และการแก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น พ.ศ.2475 ในส่วนที่ว่าด้วยคุณสมบัติของผู้ใหญ่บ้าน แต่ก็ยังคงมีกฎหมายอีกเป็นจำนวนมากที่ยังกีดกันไม่ให้สตรีมีสิทธิเสมอกับบุรุษ เช่น มติของคณะรัฐมนตรีตามหนังสือที่ สร.0203/10304 ลงวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ.2521 ซึ่งกำหนดให้บุรุษเท่านั้นที่ดำรงตำแหน่งปลัดอำเภอได้

กล่าวโดยสรุป บทบาทของสตรีไทยในการปกครองในระดับชาติไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปมากนัก กล่าวคือ ภาวะผู้นำของสตรีจะเกิดจากสายสัมพันธ์หรือความใกล้ชิดระหว่างสตรีกับผู้นำเดิม เช่น การสืบสายโลหิต หรือการเป็นภรรยา ซึ่งจะได้รับการถ่ายทอดประสบการณ์ทางการปกครองมายังด้วยสตรี จนสตรีสามารถถ่ายทอดอำนาจมาสู่ตนเองได้ง่าย การมีคุณสมบัติพิเศษในด้านศีลธรรม ก็เป็นสิ่งสนับสนุนให้สตรีเข้าสู่ตำแหน่งผู้นำทางการปกครองได้เช่นกัน ขณะเดียวกันสตรีไม่อาจจะเป็นผู้นำทางปกครองได้ด้วยตัวของตัวเอง โดยอาศัยหลักของความรู้ความสามารถ แต่สตรีอาจจะเป็นเพียงตัวแทนของผู้นำเดิมหรืออาศัยความผูกพันกับผู้นำคนปัจจุบัน เช่น กรณีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีคนแรก นางอรพินท์ ไชยกาล และส่วนใหญ่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีในสภาผู้แทนราษฎรชุดปัจจุบัน

บทบาทของสตรีไทยในการปกครองในระดับท้องถิ่น ซึ่งจำแนกออกเป็นระดับเทศบาลหรือจังหวัด และระดับท้องถิ่นคือระดับตำบลและหมู่บ้าน สตรีผู้นำในระดับนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นสตรีผู้นำในระดับชาวบ้านทั่วไป ปัจจุบันนี้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปมากขึ้น จากการที่สตรีไม่สนใจในบทบาทผู้นำทางการปกครองเลย เริ่มจะมีสตรีที่ให้ความสนใจสูงขึ้นเป็นลำดับ ถึงแม้ว่าค่านิยมในสังคมไทยไม่เปลี่ยนแปลงมาก แต่การเข้ามามีส่วนร่วมทางการปกครองของสตรีมีมากขึ้น โดยมีสาเหตุจากการเข้าพัฒนาคุณภาพของคนให้สูงขึ้นจากส่วนราชการ และการแก้ไขข้อจำกัดด้านกฎหมาย ประกอบกับวัฒนธรรมของชนชั้นสามัญทั่วไปไปพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงได้ง่าย

การดำรงตำแหน่งทางการเมืองของสตรี ไม่ว่าจะในระดับใด จะสะท้อนให้เห็นถึงสถานภาพทางการเมืองการปกครองของสตรีที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่ถึงกระนั้นก็ตามยังคงมีการกีดกันมิให้สตรีมีส่วนเข้ามาใช้อำนาจรัฐได้เท่าเทียมกับบุรุษ โดยเฉพาะการมีบทบาททางการเมืองบริหาร ซึ่งเป็นกลไกทางการเมืองการปกครองที่จะมีผลกระทบต่อภารกิจอันดีของประชาชนเป็นส่วนรวม จากประสบการณ์การต่อสู้ของสตรีในอดีต จะเห็นได้ว่าการที่สตรีจะได้สิทธิเท่าเทียมกับบุรุษในแต่ละเรื่องนั้น ต้องต่อสู้มาด้วยความยากลำบาก ไม่ว่าจะเป็นการให้ได้สิทธิเพื่อความเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือความพยายามจะแก้ไขมติคณะรัฐมนตรีให้สตรีเป็นปลัดอำเภอได้ ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าสถานภาพทางการเมืองการปกครองของสตรีไทย ในปัจจุบันยังคงมีลักษณะที่ไม่เท่าเทียมกับบุรุษทั้งโดยทางนิตินัยและพฤตินัย

สตรีกับการเข้าสู่บทบาททางการเมือง

1. แรงจูงใจในการเข้าสู่บทบาททางการเมือง

การเปลี่ยนแปลงเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เป็นอย่างมากความสำคัญแห่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ทำให้ประชาชนไทยทั้งบุรุษและสตรี มีโอกาสได้เปิดหูเปิดตากว้างขวางขึ้น กล่าวคือมีโอกาสได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้นจึงก่อให้เกิดการพัฒนาด้านสติปัญญา ความรู้ความสามารถรวมทั้ง ความตื่นตัวในสิทธิและหน้าที่ต่างๆ ของตน แต่ก็ยังเป็นเพียงคนกลุ่มน้อยเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงที่ก่อให้เกิดความตื่นตัวของประชาชนอย่างกว้างขวาง คือ เหตุการณ์เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยครั้งสำคัญ กล่าวคือประชาชนเริ่มมีความตื่นตัวทางการเมือง มีการแสดงออกทางการเมืองการเรียกร้องและประท้วงต่างๆ ความสนใจของคนที่มาฟังอภิปรายต่างๆ ได้ชี้ให้เห็นลักษณะพลวัตของการเมืองไทย⁴⁴ นั้นหมายความว่า ประชาชน นิสิตนักศึกษาและผู้ใช้แรงงานต่างๆ เริ่มมีความตื่นตัวในการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครอง ซึ่งสมัยก่อนเรื่องดังกล่าวประชาชนมักคิดกันว่าไม่ใช่หน้าที่ของตน หากแต่เป็นเรื่องของผู้ปกครอง

แต่การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนไทย มิใช่กระทำกันได้ง่ายๆ อย่างที่คิดหรือเหมือนกับประเทศตะวันตกทั้งนี้เพราะมีปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในการเมืองไทย คือ สภาพการณ์ที่คนเพียงจำนวนน้อย หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “ชนชั้นนำทางการเมือง” (political elite) เข้าไปมีบทบาทอย่างมากในการกำหนดนโยบายในการกระจาย หรือแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคมให้แก่คนส่วนใหญ่ทั้งสังคม ดังนั้นการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจะถูกกำหนดและชี้แนวทาง โดยผู้นำและชนชั้นทาง

⁴⁴ ลิขิต ชีรวะดิน, การเมืองการปกครองของไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530), หน้า 325.

การเมืองทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับสตรีซึ่งกล่าวได้ เป็นพลเมืองชั้นสอง หรือชนกลุ่มน้อย ของสังคมยังมีโอกาสน้อยมาในการเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมือง ดังนั้นจึงเกิดคำถามว่า สตรีที่ ลงสมัครรับเลือกตั้งและได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั้นมีแรงจูงใจในการเข้าสู่บทบาททางการเมืองอย่างไรบ้าง

ศรีสกุล เตชะไพบูลย์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมา กล่าวถึงมูลเหตุจูงใจในการเข้าสู่บทบาททางการเมืองโดยการลงสมัครรับเลือกตั้งดังนี้

“สนใจทางการเมืองมาตั้งแต่สมัยเป็นนิสิตเรียนนิติศาสตร์เพื่อนเขาสนใจกันเยอะ เราไม่ถึงกับเป็นแนวหน้าประเภทการเมืองชั้นสมมอง แต่ก็ติดตามข่าวสารพอสมควรกระทั่งพี่ชาย (คุณ นิพนธ์ พร้อมพันธุ์) และสามี (คุณพรเทพ เตชะไพบูลย์) ลงสมัครรับเลือกตั้งเมื่อปี 2529 ทำให้มีโอกาสเข้ามาเห็นงานทางการเมืองเขาทำยังไง ทำให้มองเห็นช่องทางและโอกาสที่จะได้มาทำงานการเมือง เพราะคิดว่าเป็นงานที่เราน่าจะทำได้ตอนนั้น หลังจากที่คลอเคลียเสร็จแล้ว คือไม่คิดที่จะมีลูกอีกแล้วก็มาศึกษาว่าเราน่าจะทำงานอะไรดี มองดูแล้วอยากจะทำงานการเมืองมากที่สุดเพราะมันมีความภูมิใจรู้สึกว่าเป็นประชาชนที่เราไปพบนั้น เราได้ทำงานช่วยเขาจริงๆ ปัญหาต่างๆ ของเขา ถ้าไม่มีตัวเชื่อมโยงเราซึ่งเป็นผู้แทนเอาปัญหาต่างๆ ของเขาไปแก้ไขมันไม่มีทางเลย อย่างทุกวันนี้ประชาชนเขาขาดน้ำขาดไฟ เขาก็จะไม่กล้าเข้าหาข้าราชการเพราะเขากลัวหรือเพราะอะไรก็แล้วแต่คนที่เป็นผู้แทนซึ่งมักจะไปเยี่ยมชาวบ้านอยู่แล้ว ก็จะได้รับปัญหาของชาวบ้านมา ซึ่งจะเป็นการช่วยแก้ไขปัญหาในชีวิตของเขาได้เยอะ ก็เลยมองว่ามันน่าภูมิใจที่อยากจะทำ แล้วอีกอย่างหนึ่งตัวเองมีพื้นฐาน คือแม่เป็นคนโคราช เรารู้สึกว่าชาวบ้านให้การต้อนรับเราดีถึงแม้จะเป็นหญิงเขาก็ชอบมีความรู้สึกว่าเป็นลูกเป็นหลานให้ความภูมิใจ น่าจะเป็นงานที่เราชอบมากกว่างานอื่นๆ เพราะทำให้มีความรู้สึกในตัวเรานั้นมีคุณค่า” (สัมภาษณ์คุณศรีสกุล เตชะไพบูลย์ เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2539)”

คำอธิบายของ ศรีสกุล เตชะไพบูลย์ ได้ให้เหตุผลเกี่ยวกับแรงจูงใจในการเข้าสู่บทบาททางการเมืองว่า เพราะมีความชอบมากกว่างานอื่นๆ ซึ่งความชอบ หรือความสนใจทางการเมืองของศรีสกุล เตชะไพบูลย์ นั้นเกิดจากการที่ได้ติดตามข่าวสารสถานการณ์บ้านเมืองตั้งแต่สมัยเป็นนักศึกษาและประสบการณ์ที่ได้จากการที่พี่ชายและสามีลงสมัครรับเลือกตั้ง จึงทำให้มีโอกาสได้เรียนรู้ว่างานการเมืองนั้นเป็นอย่างไร ดังนั้นเมื่อมีโอกาสจึงได้ตัดสินใจลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ชนะของศรีสกุล เตชะไพบูลย์ มีความสอดคล้องกับทัศนคติของพูนสุข โลหะโชติ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดน่านซึ่งได้ให้เหตุผลเกี่ยวกับแรงจูงใจในการเข้าสู่บทบาททางการเมือง ดังนี้

“สำหรับจุดมุ่งหมายในการเข้าสู่บทบาททางด้านการเมืองนั้นประเด็นแรกต้องพูดถึงที่มาก่อนว่าทำไมถึงสนใจทางการเมืองก็เพราะว่าเราอยู่ในแวดวงการเมืองมาตั้งแต่เด็กๆ คุณพ่อ

(คุณสมชาย โลหะโชติ อดีต ส.ส.จังหวัดน่าน) เป็นผู้แทนมาตั้งแต่ปี 2512 เพราะฉะนั้นการเมืองไม่ใช่เรื่องแปลกสำหรับครอบครัวเรา เห็นผู้ใหญ่ทำงานก็เกิดแรงบันดาลใจว่าในเมื่อเราเรียนจบมาแล้วก็อยากอาสาอยากทำงานในหน้าที่นี้บ้าง” (สัมภาษณ์ พูนสุข โลหะโชติ เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ.2539)

การเข้าสู่บทบาททางการเมืองดังกล่าวข้างต้นได้รับอิทธิพลมาจากบุคคลในครอบครัวซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการเมืองมาก่อนในประเด็นนี้ตรงกับกรณีของ พวงเล็ก บุญเชียง คุณหญิงสุพัชรา มาศดิตถ์ และ ศิริพันธ์ จูรีมาศ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพะเยา, นครศรีธรรมราช และ ศรีสะเกษตามลำดับ ดังเช่นคำสัมภาษณ์ของ ศิริพันธ์ จูรีมาศ ซึ่งได้กล่าวถึงประเด็นนี้อย่างชัดเจน คือ

“คุณลุงเป็น ส.ส. และ พ่อเป็นนักการเมืองท้องถิ่นเมื่อพี่ชายลูกของคุณเสียชีวิตไม่มีการสืบทอดเราก็เลยเบนมาทางสังคม (จากเดิมเรียนจบปริญญาตรีทางบัญชี) คือ รู้ว่าต้องลงผู้แทนก็ทำปริญญาโทต่อที่ มหิดลก็เลยมาช่วยลุงตลอด ตอนแรกจะลงตั้งแต่ช่วงลุงเสียชีวิตแต่ทางพรรคกิจสังคมเขาขอส่ง (บุคคลอื่น) ลงแทนก่อน” (สัมภาษณ์คุณศิริพันธ์ จูรีมาศ เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2539)

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีดังกล่าวข้างต้นมีภูมิหลังทางครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับการเมืองมาก่อน จึงมีแรงจูงใจในการเข้ามามีบทบาทการเมืองโดยการลงสมัครรับเลือกตั้งในฐานะทายาททางการเมือง แต่ยังมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งมีได้มีภูมิหลังทางครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ก่อนจึงทำให้เกิดข้อสงสัยว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีซึ่งมิได้เป็นทายาททางการเมือง หรือมีภูมิหลังทางครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับการเมืองมีแรงจูงใจในการเข้าสู่บทบาททางการเมืองอย่างไร ดร.ลลิตา ฤกษ์สำราญ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกรุงเทพมหานคร ได้ให้เหตุผลในการตัดสินใจลงสมัครรับเลือกตั้งไว้อย่างน่าสนใจดังนี้

“ก่อนหน้าที่จะสมัคร ส.ส. ได้ติดตามการเมืองมาตลอดโดยมองว่าลักษณะการเมืองไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงตั้งแต่ปี 2516 จากจุดนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้สนใจเรื่องการเมือง เพราะปี 2516 นั้นกำลังเป็นอาจารย์มีชนวนอันหนึ่งที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหว คือ กรณีนักศึกษาธรรมศาสตร์ซึ่งถูกลบชื่อออกจากมหาวิทยาลัย อันนั้นเป็นจุดเริ่มต้นทำให้มองว่าการเมืองไทยนั้น ประชาชนเริ่มมีการตื่นตัวโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักศึกษาเริ่มมีการตื่นตัวอยากจะมีส่วนร่วมในการปกครอง ของบ้านเมืองนับเป็นจุดเริ่มแรกทำให้เกิดความรู้สึกว่าการเมืองไทยเป็นเรื่องน่าสนใจ และในช่วงปี 2529 ซึ่งลงสมัครรับเลือกตั้งนั้น จึงมีความรู้สึกว่าเป็นโอกาสท้าทายในฐานะที่เราเป็นสตรี เป็นข้าราชการการที่ข้าราชการลาออกมาเล่นการเมืองนั้น จะต้องมีความรู้สึกว่าการเมืองเป็นงานอาชีพ มีความต่อเนื่องและมั่นคงพอสมควรเพราะฉะนั้นก็เลย

ได้ออกมาเพราะสาเหตุมันทำลาย และคิดว่าการเมืองน่าจะเดินต่อไปไม่สะดวก ถึงแม้จะไม่ได้รับการเลือกตั้ง แต่งานการเมืองควรจะต่อเนื่องต่อไป เนื่องจากเราเป็นสมาชิกพรรค คิดว่าเราได้ทำงานเพื่อสังคมอย่างจริงจัง” (สัมภาษณ์ ดร.ลลิตา ฤกษ์สำราญ เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2539)

จุดเริ่มต้นแห่งความสนใจการเมือง และกลายเป็นแรงบันดาลใจในการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของ ดร.ลลิตา ฤกษ์สำราญ คือประสบการณ์ในช่วงเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งเกิดกรณีการลงชื่อนักศึกษาออกจากมหาวิทยาลัย และเป็นชนวนอันหนึ่งที่น่าไปสู่เหตุการณ์เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งผลพวงจากเหตุการณ์ในครั้งนั้นได้นำไปสู่ความตื่นตัวอยากมีส่วนร่วมในการปกครองของนักศึกษาและประชาชน และได้ทำให้ ดร.ลลิตา ฤกษ์สำราญ เกิดความรู้สึกว่าการเมืองไทยเป็นเรื่องน่าสนใจ และทำลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะที่ตนเองเป็นสตรีสำหรับ ปวีณา หงสกุล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกรุงเทพมหานคร ได้กล่าวถึงแรงจูงใจในการเข้าสู่บทบาททางการเมืองดังนี้

“เกิดจากประสบการณ์ในช่วงทำงานธนาคาร ซึ่งไม่ใช่เฉพาะทำงานอยู่ในห้องแอร์ หากแต่ได้ออกไปติดต่อกับลูกค้าสัมผัสกับชาวบ้านในระดับต่างๆ ทำให้ได้เห็นทุกข์สุขได้เห็นปัญหาต่างๆ ก็เกิดความคิดฝังใจตลอดเวลาว่าอยากจะเข้าไปรับใช้บริหารบ้านเมืองรับใช้ประชาชนสังคมและประกอบกับได้ติดตามสถานการณ์บ้านเมืองมาโดยตลอด” (สัมภาษณ์ คุณปวีณา หงสกุล เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2539)

จะเห็นได้ว่าทั้ง ดร.ลลิตา ฤกษ์สำราญ และ ปวีณา หงสกุล มีแรงจูงใจในการเข้าสู่บทบาททางการเมือง อันเกิดจากประสบการณ์ในการทำงานถึงแม้ว่าจะมีพื้นฐานทางการศึกษาและการทำงานในหน้าที่แตกต่างกันก็ตาม ซึ่งมีความสอดคล้องกับแรงจูงใจการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของเย็นจิตต์ รพีพัฒน์ ณ อยุธยา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกรุงเทพมหานครอีกท่านหนึ่งซึ่งได้ให้เหตุผลในการตัดสินใจลงสมัครรับเลือกตั้งดังนี้

“ก่อนหน้าเข้าสู่การเมือง ไม่ชอบใจการบริหารงานของรัฐบาลในยุคนั้นทั้งๆ ที่เกลียดการเมืองแต่ก็พยายามเป็นพลเมืองแต่ก็พยายามเป็นพลเมืองดี เมื่อมีการเลือกตั้งก็ไปใช้สิทธิตลอด แต่เมื่อไปแล้วปรากฏว่าไม่พอใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะเห็นรัฐบาลในช่วงนั้นมีการโกงในการใช้สิทธิมีการย้ายหน่วยเลือกตั้งให้มันลำบากลำบาก จนกระทั่งคนไม่อยากจะไปใช้สิทธิกัน และมีการโกงใช้ไฟฟ้ไฟอะไรต่างๆ มากมาย พอเพื่อนชวนให้ไปฟังคุณสมัคร ซึ่งกำลังฟอร์มทีมตั้งพรรคและได้รับการหว่านล้อมต่างๆ นานาจาก คุณสมัคร สุนทรเวช ที่เห็นว่าเรามีประสบการณ์ในการทำงานสาธารณะประโยชน์โดยในช่วงนั้นทำงานอยู่ 3 องค์กร คือ

1. เป็นผู้พิพากษาศาลคดีเด็กและเยาวชน
2. เป็นประธานประชาสัมพันธ์สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์

3. เป็นหัวหน้าหน่วยประชาสัมพันธ์ กองอาสาภาษาชาติ สภาภาษาชาติไทย

ในเมื่อเราชื่นชมในตัวคุณสมัคร และเห็นใจที่คุณสมัคร ถูกโจมตี ประกอบกับประสบการณ์ที่เคยทำงานสาธารณะประโยชน์ คิดว่าสามารถทำงานตรงจุดนั้นได้เพราะภาระต่างๆ เราก็มองไม่มี และเข้ามาไม่ได้คิดที่จะหวังผลหรือตำแหน่งอะไรจึงตัดสินใจรับปากคุณสมัคร” (สัมภาษณ์ คุณ เย็นจิตต์ รพีพัฒน์ ณ อยุธยา เมื่อ วันที่ 26 เมษายน 2539)

คำอธิบายของ เย็นจิตต์ รพีพัฒน์ ณ อยุธยา เกี่ยวกับแรงจูงใจในเข้าสู่บทบาททางการเมือง เกิดจากความไม่พอใจต่อสภาพการบริหารบ้านเมืองในขณะนั้น และประสบการณ์ในการทำงานสาธารณะประโยชน์มาก่อน จึงเกิดความเชื่อมั่นตนเองมีศักยภาพพอที่จะเข้ามาทำงานทางการเมืองได้

จากข้อเท็จจริงที่ได้แสดงดังกล่าวข้างต้น ทำให้สามารถได้ข้อสรุปเกี่ยวกับแรงจูงใจในการเข้าสู่บทบาททางการเมืองโดยการสมัครรับเลือกตั้งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรี ใน 2 ลักษณะ คือ

1. เพื่อเป็นทายาททางการเมืองของครอบครัว ซึ่งเป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ทางการเมืองของ พ่อ ลุง หรือ พี่

2. เพื่อต้องการพิสูจน์ความสามารถของตนเอง ในด้านการเมืองการปกครอง นั้นหมายความว่า ก่อนหน้าที่จะเข้าสู่บทบาททางการเมืองนั้น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรี ได้เคยแสดงความสามารถในด้านสาขาอาชีพอื่นจนเป็นที่ประจักษ์มาแล้ว ดังนั้นมีความสนใจที่จะแสดงศักยภาพความสามารถของสตรีในด้านการเมืองการปกครองให้เป็นที่ปรากฏและยอมรับของสังคม

2. ปัจจัยสำคัญที่ทำให้สตรีได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง

การเลือกตั้งมีความสำคัญต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตยทั้งนี้ เพราะกลไกในการที่จะได้มาซึ่งการเป็นตัวแทน หมายความว่าประชาชนจะเป็นผู้มอบฉันทะผ่านการเลือกตั้งให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นตัวแทนของตน เข้าไปใช้อำนาจทางการเมืองการปกครองในอันที่จะพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม สำหรับสตรีที่มีความสนใจทางการเมืองโดยมุ่งหวังที่จะเข้าไปมีบทบาททางการเมืองในฐานะผู้กระทำการโดยตรงอันเกี่ยวข้องกับนโยบายด้านการเมืองการปกครองในฐานะผู้กระทำการโดยตรง อันเกี่ยวข้องกับนโยบายด้านการเมืองการปกครองก็จะต้องลงสมัครรับเลือกตั้งเพื่อที่จะได้เป็นตัวแทนของประชาชนไปใช้อำนาจทางการเมือง แต่ความจริงที่ปรากฏชัดเจนเกี่ยวกับการเลือกตั้งคือ จะต้องมีการแข่งขันกันในระหว่างผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้งทุกคนโดยมีประชาชนเป็นผู้ตัดสินชี้ขาดว่าใครมีคุณสมบัติเหมาะสมในการจะเป็นตัวแทนของตน

ดังนั้นเพื่อที่จะได้รับเลือกจากประชาชนในการเข้าเป็นตัวแทน ผู้สมัครทุกคนจึงพยายามใช้กลวิธีต่าง ๆ ในการหาเสียงกับประชาชนผู้ออกเสียงเลือกตั้งเพื่อที่ตนจะได้รับชัยชนะเหนือผู้สมัครคนอื่น ๆ เข้าไปทำหน้าที่ดังกล่าว ในบทวิจัยมีจุดมุ่งหมายในการศึกษาคือ ต้องการหาข้อสรุปเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้ผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง โดยได้จัดลำดับขั้นตอนในการนำเสนอ ดังนี้ คือ ในส่วนแรกจะกล่าวถึงกลวิธีในการหาเสียงของผู้สมัครฯ สตรี หลักเกณฑ์ในการเลือกตั้งของประชาชน, ปัจจัยสำคัญที่ ส.ส.สตรี ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง ซึ่งจะได้เสนอตามลำดับดังต่อไปนี้คือ

2.1 กลวิธีในการหาเสียงของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรี

ผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุกคนย่อมมุ่งหวังที่จะได้รับชัยชนะ ในการเลือกตั้งเพื่อที่ตนจะได้เป็นตัวแทนของประชาชนเข้าไปทำหน้าที่ในด้านการเมืองการปกครอง ดังนั้นเพื่อชัยชนะดังกล่าว ผู้สมัครฯ ต่างพยายามหากลวิธีต่าง ๆ เพื่อที่จะทำให้ตนได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง

ดังนั้นจึงเกิดความสนใจว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรี ซึ่งได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งให้เข้ามาทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชน มีกลวิธีในการหาเสียงอย่างไร ทั้งๆ ที่ต้องเผชิญหน้ากับคู่แข่งซึ่งเป็นบุรุษ และยังคงถูกจำกัดบทบาทสิทธิเสรีภาพจากขนบธรรมเนียมประเพณีค่านิยม วัฒนธรรมทางการเมืองและบทบัญญัติทางกฎหมายต่างๆ ดร.ลลิตา ฤกษ์สำราญ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกรุงเทพมหานคร ได้กล่าวถึงจุดเริ่มต้นของกระบวนการหาเสียงสตรีไว้ดังนี้

“เนื่องจากตัวดิฉันเป็น ส.ส. กรุงเทพมหานคร ซึ่งถือว่าเป็นเมืองที่ประชาชนมีการศึกษามากกว่าในต่างจังหวัด เพราะฉะนั้นการที่จะพูดถึงรูปแบบการหาเสียงของสตรี ดิฉันเชื่อว่ารูปแบบการหาเสียงในเมืองหลวงกับต่างจังหวัดย่อมมีความแตกต่างกัน แต่น่าจะมีประเด็นอันหนึ่งที่มีความสอดคล้องกันทั้งในเมืองหลวงและ ในต่างจังหวัด ในเมืองหลวงคือ ถ้าผู้สมัครรับเลือกตั้งได้มีคุณสมบัติพื้นฐานส่วนบุคคลเป็นที่ยอมรับของประชาชนก่อนอย่างเช่น ถ้าเป็นในเมืองหลวงก็เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติ ได้แก่ มีความรู้ ความสามารถ คือ หมายความว่าตัวนี้เป็นคุณสมบัติส่วนตัวจะเป็นอะไรก็ได้ ซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างตัวดิฉันเองเคยเป็นอาจารย์มาก่อน ความรู้ก็จบปริญญาเอกจุดนี้จะเป็นจุดที่ดึงดูดให้ประชาชนเขาสนใจก่อน แต่จะเลือกหรือไม่นั้นต้องมีตัวแปรอื่น หรือไม่งั้นสตรีคนนั้นก็จะต้องมีจุดเด่น เช่น เป็นคนที่ช่วยเหลือสังคมจนกระทั่งมีชื่อเสียง ตัวอย่างง่ายๆ กรณี คุณชดช้อย โสภณพานิช ซึ่งรณรงค์โครงการดาวพิเศษคนก็รู้จัก อันมีในลักษณะอย่างนี้ก็ต้องเป็นกลุ่ม เช่น กลุ่มแม่บ้านซึ่งได้ช่วยเหลือสัมผัสประชาชน จนกระทั่งประชาชนรู้จัก ว่าคนนี้ทำงานคือจะต้องมีจุดนี้สักจุดหนึ่งก่อนที่เป็นลักษณะร่วมกันของสตรีที่จะลงสมัครรับเลือกตั้ง” (สัมภาษณ์ ดร.ลลิตา ฤกษ์สำราญ เมื่อ วันที่ 19 มิถุนายน 2539)

จากความคิดเห็นดังกล่าวข้างต้นของดร.ลลิตา ฤกษ์สำราญ ได้สะท้อนจุดเริ่มต้นของกลวิธีการหาเสียงของสตรีที่สมัครรับเลือกตั้ง นั่นคือสตรีที่ลงสมัครรับเลือกตั้งต้องมีคุณสมบัติส่วนตัว ที่จะดึงดูดให้ประชาชนสนใจก่อนเป็นอันดับแรกซึ่งคุณสมบัติพื้นฐานส่วนตัวของสตรีอาจได้แก่ การศึกษาอาชีพ ฐานะทางสังคม ประสบการณ์ในการทำงานเพื่อสังคม เป็นต้น

นอกจากคุณสมบัติส่วนตัวของสตรีที่จะดึงดูดให้ประชาชนสนใจเป็นอันดับแรกแล้ว ยังมีกลวิธีอื่นๆ อีกซึ่ง ศรีสกุล เตชะไพบุลย์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมา ได้อธิบายให้เห็นภาพชัดเจนเกี่ยวกับกลวิธีในการหาเสียงเสริมต่อจากความคิดเห็นของ ดร.ลลิตา ฤกษ์สำราญ ดังนี้คือ

“ของเรานั้นมีโอกาสที่ดี คือ มีพี่ซึ่งเป็นผู้แทนอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นโอกาสที่เขามาเลือกเราซึ่งเป็นน้องนั้นง่ายขึ้นเพราะมีการรู้จักคือ ต้องพยายามทำความรู้จักเขาให้มากที่สุดแต่ถ้าเขาไม่รู้จักก็เลิกคุยกัน การหาเสียงที่ทำกันอยู่ในพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเน้นมาก คือ การปราศรัยจะมีคนไม่รู้แต่ต้องปราศรัย อย่างเขตนี้ (เขตเลือกตั้งที่ 5 จังหวัดนครราชสีมา) จะไม่เหมือนในกรุงเทพฯที่เดินเคาะประตูตามบ้านได้ทีนั้นพื้นที่คนจะอยู่ห่างๆ กันบางจุดอาจจะพอทำได้ในการเดินคุยกับชาวบ้าน แต่วามันจะใช้เวลามาก ส่วนใหญ่เราจะไปตามงานต่างๆ ที่มีคนชุมนุมกันเยอะ เช่น งานวัด หรืองานอะไรต่างๆ หรือไม่เราก็พยายามจัดที่จะมีการปราศรัยโดยการนัดชาวบ้านมา นัดนี้หมายความว่าเราจะมีทีมงานของเรา ซึ่งบางคนอาจจะไปทำหน้าที่ ผู้ใหญ่บ้านบางคนก็อาจจะเป็นตัวเชื่อมกับชาวบ้านเองโดยตรง จะเป็นครูกลุ่มแม่บ้านก็มีซึ่งจะคอยนัดชาวบ้านให้ และเราก็ไปพูดให้เขาฟังว่าเรามีความตั้งใจอย่างไรก็พูดได้ว่าหาเสียงในลักษณะนั้น” (สัมภาษณ์คุณศรีสกุล เตชะไพบุลย์ เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2539)

ความคิดเห็นของศรีสกุล เตชะไพบุลย์ มีความสอดคล้องและเสริมต่อจาก ดร.ลลิตา ฤกษ์สำราญ เกี่ยวกับกลวิธีในการหาเสียงประการแรกนั้น คือ ก่อนอื่นสตรีจะลงสมัครรับเลือกตั้งจะต้องพยายามแสดงคุณสมบัติส่วนตัวของตนเพื่อเรียกร้องความสนใจหรือดึงดูดใจประชาชนก่อน และหลังนั้นก็พยายามหาหนทางเพื่อที่จะทำความรู้จักกับประชาชนให้ได้มากที่สุด ซึ่งก็เป็นเทคนิคของผู้สมัครฯ แต่ละคนว่าจะใช้วิธีใด ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

1. การใช้ใบปลิวสำหรับปิด (poster) ใบปลิวสำหรับอ่าน (brochure) และแผ่นป้ายและบัตรเล็ก หรือบัตรย่าเบอร์
2. การใช้สื่อมวลชน อาจจะเป็นหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์
3. การปราศรัย
4. การเดินเคาะประตูบ้าน
5. การจัดตั้งหัวคะแนน

สำหรับเทคนิคในการหาเสียงดังกล่าวนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะเป็นสื่อในการทำความรู้จักกับประชาชน และเพื่อที่จะให้ประชาชนเหล่านั้นไปลงคะแนนเสียงให้กับตน เทคนิคในการหาเสียงรูปแบบต่างๆ จึงเป็นสิ่งจำเป็นมากในการที่จะให้ผู้สมัครฯ ได้รู้จักกับประชาชนผู้เลือกตั้ง และในทำนองกลับกันประชาชนได้มีโอกาสได้รู้จักกับผู้สมัครฯ เพื่อที่จะได้พิจารณาเลือกเข้าไปเป็นตัวแทนของตน ดังนั้นการทำความรู้จักกันระหว่าง ผู้สมัครฯ กับประชาชนจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพราะจะนำไปสู่การลงคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรู้จักกันในสังคมไทยแล้วนับเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะจะนำไปสู่การเกิดความรู้สึกว่า “เป็นพวกพ้องเดียวกัน”

นั่นหมายความว่า เมื่อมีการรู้จักกันแล้วก็จะเกิดความรู้สึกว่าเป็นพวกพ้องเดียวกัน ซึ่งจะนำไปสู่การสนับสนุนผู้สมัครฯ ที่เป็นพวกของตนให้ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง ซึ่งปรากฏการณ์นี้ได้สะท้อนถึงความสัมพันธ์ทางสังคมไทย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ (patron-client relation) ระหว่างผู้สมัครฯ กับกลุ่มผู้สนับสนุน ซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในโอกาสต่อไป โดยกลุ่มผู้สนับสนุนนี้จะพยายามรณรงค์หาเสียงช่วยเหลือผู้สมัครโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้สมัครฯ ที่ตนสนับสนุนได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง อย่างกรณีของ ศรีสกุล เตชะไพบูลย์ ซึ่งมีทีมงานอันได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู กลุ่มแม่บ้านต่างๆ เป็นต้น จะคอยนัดหมายในการพบปะปราศรัยกับประชาชน เพื่อชี้แจงถึงเหตุผลในการลงสมัครรับเลือกตั้ง ชี้แจงนโยบายและหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการของประชาชนภายหลังจากที่ได้รับเลือกให้เป็นตัวแทนของประชาชน

การที่ผู้สมัครฯ สามารถทำความรู้จักกับประชาชนและสามารถดึงให้มาเป็นผู้สนับสนุนตนเช่นนี้ ย่อมเป็นหลักประกันเกี่ยวกับคะแนนเสียงที่จะสนับสนุนตนเป็นอย่างดี ฉะนั้นกลวิธีในการหาเสียงโดยใช้กลุ่ม ผู้สนับสนุน หรือหัวคะแนนนั้นเป็นกลวิธีที่ผู้สมัครฯ นิยมใช้กันมาก เนื่องจากสามารถที่จะได้คะแนนเป็นกอบเป็นกำ คะแนนเสียงแบบนี้สามารถเรียกได้อย่างหนึ่งว่าเป็น “คะแนนเสียงจัดตั้ง”

คะแนนเสียงจัดตั้งนี้ นับเป็นกลวิธีในการหาเสียงที่นับวันจะมีความสำคัญมากขึ้นสำหรับการเลือกตั้งของไทย ดังนั้นจึงเกิดคำถามที่น่าสนใจ ว่าคะแนนแบบนี้มีที่มาหรือมีวิธีการในการจัดตั้งฐานคะแนนเสียงดังกล่าวอย่างไรซึ่งในประเด็นนี้ ศิริพันธ์ จุริมาศ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ดได้อธิบายให้ทราบดังนี้

“ของเรามีครอบครัวเป็นหลัก ครอบครัวเรามีพื้นฐานในการหาเสียงโดยใช้หัวคะแนนในหมู่บ้าน แล้วเราก็ทำแผนผัง แต่เมื่อก่อนใช้คนเก่าแก่ของเราตอนหลังอายุมากขึ้น เราก็เลยใช้วิธีระบบผัง คือ เป็นการใช้วิชาการเข้าไปแทรกในการหาเสียง โดยตั้งเลยว่าหมู่บ้านนี้น้องคนไหนที่จะรับไป การรับผิดชอบทำผังหมู่บ้านจะซับซ้อนลาก็คน ถ้าเราอ่อนเราต้องตั้งถี่ แต่ถ้าเราแข็ง

ก็อาจตั้งคนเดียว คือ ความผูกพันของแต่ละหมู่บ้านมันต่างกัน บางอันเป็นของคู่แข่งเราต้องเจาะให้ลึก “แบ่งให้ถึ” แต่ถ้าวันไหนที่เราสบายแล้วก็ใช้คนรับผิดชอบน้อยลง” (สัมภาษณ์ ศิริพันธ์ จูริมาต เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2539)

นอกเหนือจาก การใช้ครอบครัวเป็นหลักในการเข้าไปจัดตั้งฐานคะแนนเสียงเหมือนกับกรณีของศิริพันธ์ จูริมาต แล้วผู้สมัครท่านอื่นๆ รวมถึงพรรคที่สังกัดอาจจะมีการในการจัดตั้งฐานคะแนนเสียงแตกต่างกันไป เช่น การจัดตั้งเป็นองค์กร เป็นชมรมต่างๆ ได้แก่ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพต่างๆ ชมรมแท็กซี่ ประชากรไทย เป็นต้นแม้ว่าวิธีการจะแตกต่างกันไป แต่โดยหลักการแล้วไม่แตกต่างกันกล่าว คือมุ่งหวังให้ ผู้สมัครฯ ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง

แต่ประเด็นที่น่าสนใจสำหรับกลวิธีหาเสียงโดยการจัดตั้งฐานคะแนนเสียงนั้นได้สะท้อนลักษณะของความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ (patron-client relation) ระหว่างผู้สมัครฯ ฝ่ายหนึ่งกับผู้สนับสนุนอีกฝ่ายหนึ่ง โดยผู้สมัครฯ ซึ่งมีสถานะทางสังคม และเศรษฐกิจพร้อมกว่าจะอยู่ในฐานะ “ผู้ให้” จะคอยช่วยเหลือ และอำนวยความสะดวกให้แก่ กำนันผู้ใหญ่บ้าน ครู พระ เป็นต้น ซึ่งบุคคลดังกล่าวนี้จะมีสถานะทางสังคม และเศรษฐกิจต่ำกว่าผู้สมัครฯ กระทั่งได้รับการเลือกตั้งแล้วก็อาจจะขอความช่วยเหลือจาก ส.ส. ที่ตนสนับสนุนบ้างในเรื่องต่างๆ แต่สำหรับบางคนอาจจะไม่ต้องการผลตอบแทนที่เป็นวัตถุ แต่อาจมีความต้องการชื่อเสียงในฐานะผู้สนับสนุนหรือหัวหน้าของ ส.ส. หรือบางครั้งเมื่อ ส.ส. ที่ตนสนับสนุนนั้นเป็น รัฐมนตรีซึ่งมีความต้องการเช่นนี้ เป็นความต้องการด้านจิตใจ อันได้แก่ความภูมิใจที่ได้เป็น “คนของ ส.ส. หรือ รัฐมนตรี”

ดังนั้นผู้สมัครฯ ก็ต้องสามารถที่จะต้องตอบสนองความต้องการต่างๆ ให้แก่กลุ่มผู้สนับสนุนให้ได้ มิเช่นนั้นกลุ่มผู้สนับสนุนจะตีจากไปและจะหันไปให้ความสนับสนุนแก่ผู้สมัครฯ คนอื่นซึ่งมีฐานะพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือได้มากกว่า จากการที่การเมืองไทยได้สะท้อนความสัมพันธ์ ระหว่างผู้สมัครรับเลือกตั้งกับกลุ่มผู้สนับสนุนเช่นนี้ จึงอาจกล่าวถึง ลักษณะการเมืองไทยได้ว่าเป็น “การเมืองแบบระบบอุปถัมภ์ (patron-client system) ซึ่งหมายความว่า เป็นการเมืองในระบบที่มีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งกันและกันในระหว่างกลุ่มเพื่อนพ้องของตนเท่านั้น แต่ถ้าหากไม่ใช่กลุ่มของตนแล้วจะไม่ได้รับการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือเกื้อกูล และแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นใดๆ เลย

2.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการพิจารณาเลือกตั้งของประชาชน

การที่จะทราบว่าประชาชนใช้หลักเกณฑ์อะไรในการพิจารณาเลือกผู้สมัครเพื่อที่จะเป็นตัวแทนของตน ในการทำหน้าที่ด้านการเมืองการปกครอง เราจะต้องวัดทัศนคตินั้นจาก

ประชาชนโดยตรง และปัจจัยที่มีผลต่อชัยชนะในการเลือกตั้งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรี ซึ่งสามารถสรุปได้ 5 ประการดังนี้คือ

- 1) คุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
- 2) การช่วยเหลือแก่ท้องถิ่นและประชาชนในเขตเลือกตั้ง
- 3) นโยบายและชื่อเสียงของพรรคการเมือง
- 4) อิทธิพลบารมีของบิดา พี่และญาติ
- 5) อิทธิพลบารมีของหัวหน้าพรรคหรือแกนนำของพรรค

ในการสัมภาษณ์ สส.สตรีเป็นการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ ที่ยังไม่ชัดเจน ตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา นอกจากนั้นก็เป็นการนำปัจจัยทั้ง 5 ประการดังกล่าวให้ประชากรในการวิจัยทั้ง 8 คนพิจารณาให้คะแนนลำดับความสำคัญ ซึ่งผู้วิจัยได้นำเอาคะแนนที่ได้ทั้งหมดมาแจกแจงผลแบบร้อยละ

3. ปัจจัยที่ส่งเสริมและที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรี

ในบทต้นๆ ผู้วิจัยได้กล่าวถึงประเด็นนี้ไปบ้างแล้ว ทว่าเป็นการหยิบยกปัญหาและอุปสรรครวมทั้งปัจจัยในการสนับสนุนส่งเสริมต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรีโดยการอาศัยแนวความคิดทฤษฎีต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องนีรวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเพื่อเป็นการพิสูจน์ว่าแนวความคิดทฤษฎีที่นำมาใช้อธิบายเรื่องนี้มี ความถูกต้อง หรือสามารถนำมาใช้ได้กับสังคมการเมืองไทย หรือไม่นั้นจำเป็นในปัจจุบันที่จะก้าวสูงขึ้นไปในบทบาททางการเมืองการปกครอง หากมีการศึกษาสูงและได้รับการยอมรับสนับสนุน นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า สตรีนั้นสามารถทำงานได้ในระดับผู้นำเช่นเดียวกับบุรุษ ปัญหาและอุปสรรคที่แท้จริงที่ขัดขวางมิให้สตรีก้าวเข้ามาเป็นผู้นำทางการเมืองน่าจะอยู่ที่ตัวสตรีเอง กล่าวคือ สตรีมักขาดความตื่นตัวที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง จากผลการวิจัยพบว่า สตรีที่ขาดความตื่นตัวที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง จากผลการวิจัยพบว่า สตรีที่ผู้นำส่วนใหญ่จะมีพื้นฐานทางครอบครัวที่มีความเกี่ยวพันกับการเมืองการปกครอง นอกจากนี้การศึกษาของสตรี จะเป็นตัวแปรสำคัญที่จะช่วยพัฒนาความคิดของสตรีในการยกระดับสถานภาพของตน

โดยสรุปจากการศึกษาทั้งของนักวิชาการตะวันตก และนักวิชาการไทยที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรี คือปัจจัยจากตัวของสตรีเอง อันได้แก่ การศึกษา อายุ อาชีพ ภูมิฐานะ การนับถือศาสนาเป็นต้น และปัจจัยภายนอกตัวสตรี ซึ่งได้แก่ ค่านิยม วัฒนธรรมทางสังคม กฎหมายลักษณะการปกครองสิ่งเหล่านี้นับเป็นอุปสรรคต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรีทั้งสิ้น

จากแนวความคิดทฤษฎีดังกล่าวข้างต้นได้ทำให้เกิดข้อสงสัยว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีของไทย พบปัญหาและอุปสรรคอย่างไรบ้างในการเข้าสู่บทบาททางการเมือง และเกี่ยวกับเรื่องนี้ ดร.ลลิตา ฤกษ์สำราญ ได้ให้คำอธิบายไว้ดังนี้

“ประการแรก การยอมรับสตรียังมีน้อย และมองว่าบทบาททางการเมืองนั้น ประชาชนเขาจะมองว่าผู้ชายจะเป็นนักการเมืองต่อสู้เพื่อบ้านเมืองได้ดีกว่าเราจะเห็นว่าถ้าย้อนดูประวัติศาสตร์การเมืองไทยโดยตลอดจะเห็นว่าไม่มีผู้หญิงได้รับเลือกตั้งเข้ามาแต่จะไม่เด่น(บทบาท) ไม่เหมือนผู้ชาย เพราะสามารถแสดงบทบาทในลักษณะแข็งกร้าวได้ เช่น ดิดคูกะโรอย่างนี้ ซึ่งเด่นชัดกว่าแม้ในระยะหลังๆ ตั้งแต่ปี 16 สตรีเริ่มมี บทบาทในทางการเมืองเด่นชัด และเป็นที่ยอมรับของคนมากขึ้น เพราะฉะนั้นอุปสรรคอันหนึ่งคือค่านิยมว่าสตรีคนนั้น จะแสดงความสามารถเด่นชัดกระทั่งคนยอมรับ ก็จะไม่มีการอุปสรรคเกี่ยวกับเรื่องนี้

ประการที่สองการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างสตรีกับบุรุษจะเห็นว่าผู้ชายทำได้ทุกรูปแบบแต่ผู้หญิงไม่สามารถทำได้ทั้งหมด เช่น การไปอยู่ดี ๆ ดื่น ๆ กินเหล้าสนุกสนานเฮฮาทำไม่ได้นะคะ ผู้หญิงก็คือผู้หญิง ภาพความเป็นสตรีของไทยหรือต่างประเทศก็เหมือนกัน เราทำในส่วนนี้ไม่ได้อันนี้ เป็นอุปสรรคอันหนึ่งในเรื่องการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง นอกจากนี้ปัญหาเรื่องความปลอดภัยของผู้หญิงอาจต้องมีคนติดตามเยาะเมื่อต้องเข้าไปในท้องที่ที่ไม่ปลอดภัย ในขณะที่ผู้ชายอาจจะขับรถไปคนเดียว และไปนั่งสนทนาปราศรัยกับ ใคร ๆ ก็ได้” (สัมภาษณ์ ดร.ลลิตา ฤกษ์สำราญ เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2539)

ข้อคิดเห็นของ ดร.ลลิตา ฤกษ์สำราญ ต่ออุปสรรคในการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรีมี 2 ประการคือ

- 1) การยอมรับสตรียังมีน้อย อันเนื่องมาจากวัฒนธรรมค่านิยมของสังคม
- 2) ข้อจำกัดของความเป็นผู้หญิง ซึ่งทำให้ไม่สามารถกระทำการต่อสู้ ในทางการเมืองได้ในทุกรูปแบบเหมือนผู้ชาย

คำอธิบายดังกล่าวเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก โดยเฉพาะในประเด็นการยอมรับสตรียังมีน้อย เท่ากับแสดงให้เห็นว่าสังคมไทยปัจจุบันยังไม่ยอมรับในความรู้ความสามารถ หรือศักยภาพของสตรีในการบริหารบ้านเมือง เพราะเมื่อพิจารณาสาเหตุการไม่ยอมรับดังกล่าวนี้เกิดจากวัฒนธรรมแบบค่านิยมทางสังคม และการที่สตรีจะเอาชนะอุปสรรคดังกล่าวนี้ได้ และนำไปสู่การยอมรับ ดร.ลลิตา ฤกษ์สำราญ ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่าสตรีจะต้องแสดงความสามารถให้ประจักษ์เด่นชัดกระทั่งคนยอมรับคำถาม สตรีจะมีโอกาสแสดงความสามารถให้เป็นที่ยอมรับได้อย่างไร

คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ ได้แสดงความคิดเห็นสอดคล้อง และเสริมต่อจาก ดร.ลลิตา ฤกษ์สำราญ ในประเด็นเรื่องการไม่ยอมรับในความสามารถของสตรีและเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรีดังนี้

“อิทธิพลของวัฒนธรรมและทัศนคติ “ผู้หญิงต้องอยู่บ้าน ผู้ชายต้องเลี้ยงดู” สังคมมันเปลี่ยนไปผู้ชายทำงานคนเดียวไม่พอ ผู้หญิงต้องออกมาช่วยทำด้วยเขายอมรับบทบาทให้ผู้หญิงทำงานนอกบ้านได้ ไปทำอะไรทำนา ซึ่งมีความลำบากเท่าๆ กับผู้ชาย แต่บทบาทงานในบ้านผู้ชายยังไม่ยอมรับว่าจะต้องช่วยด้วยและผู้หญิงเองก็ยังไม่รู้สึกว่ามันเป็นเรื่องของผู้หญิง เพราะฉะนั้นผู้หญิงเมื่อต้องทำงานทั้งภายในและภายนอกบ้าน จึงทำให้ไม่มีเวลาที่จะคิดอะไร ทางได้ผู้หญิงต้องทำสวนไปกรีดยางเหมือนผู้ชายกลับตอนบ่ายก็มีอาชีพเสริมอีก นอกเหนือจากต้องเลี้ยงลูก ทำอาหารขณะที่ผู้ชายไปเที่ยวกินเหล้า และผู้หญิงเองก็ยอมรับสภาพนั้น ขณะที่ผู้ชายก็คิดว่า เป็นงานของผู้หญิงต้องทำจะเห็นได้ว่าผู้หญิงต้องทำงานหนักจริงๆ เท่ากับผู้ชาย และงานนั้นเห็นก็ยังมีอยู่สภาพอย่างนี้ปลดไม่ออก เพราะฉะนั้นผู้หญิงจะเอาเวลาที่ไหนไปคิดอะไรที่สร้างสรรค์กว่านี้ และอีกประการหนึ่งผู้หญิงเองก็มีความรู้สึกว่าจะไปทำอะไรมากมาย เขาถึงรู้สึกว่าพีแก์เหลือเกินที่ไปเป็น ส.ส. เป็น รัฐมนตรี พีก็พยายามอธิบายว่าไม่ใช่แก่ง แต่มันมีโอกาสนะให้ออกาสกับตัวเองที่จะไปทำงานแบบนี้ อย่างที่สมมุติว่าถ้าไม่ได้เรียนหนังสือ ก็จะไม่มีโอกาสขึ้นมาอยู่ในระดับนี้ ซึ่งใครก็สามารถทำได้ถ้าหากว่ามีโอกาส” (สัมภาษณ์คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2539)

คำอธิบายของคุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ เกี่ยวกับสาเหตุการไม่ยอมรับในความสามารถของสตรี และเป็นอุปสรรคต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรี ประการแรก คือ วัฒนธรรม ทัศนคติ ค่านิยมของคนไทย และสังคมไทย ที่คิดว่า “ผู้หญิงต้องอยู่บ้าน ผู้ชายต้องเลี้ยงดู” ได้สะท้อนให้เห็นความคาดหวัง (expectation) และการกำหนดบทบาท (role) ของสังคมไทยที่มีต่อบุรุษและสตรี โดยกำหนดให้บทบาทและหน้าที่ภายในบ้านเป็นของสตรี ซึ่งจะต้องทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกดูแลบ้านเรือน ฯลฯ และบทบาทหน้าที่ภายนอกบ้านเป็นเรื่องของบุรุษ ซึ่งจะต้องทำหน้าที่หาเลี้ยงครอบครัวไปจนกระทั่งเรื่องการบริหารปกครองบ้านเมือง ภายหลังเมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงผู้หญิงต้องออกมาช่วยผู้ชายทำงานนอกบ้าน เพื่อช่วยเหลือครอบครัว อันเนื่องมาจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจและ ยังคงแบกรับภาระงานบ้านเหมือนเดิม จึงทำให้ผู้หญิงไม่มีเวลาที่จะให้ความสนใจในเรื่องอื่นได้อีก

ประการที่สอง เป็นอุปสรรคอันเกิดจากตัวของสตรีเองที่คิดว่าตนเองไม่มีความสามารถขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะสตรีไทย ได้รับโอกาสทางการศึกษาน้อย เนื่องจากคนไทยมีค่านิยม “ลูกผู้หญิงอีกหน่อยสามีก็เลี้ยงขณะที่ลูกชายต้องเป็นผู้นำเป็น

หัวหน้าครอบครัว จึงต้องสั่งให้เรียนหนังสือ” ดังนั้นเมื่อผู้หญิงมีการศึกษาน้อยก็จะส่งผลต่อการประกอบอาชีพตามมา นั่นก็คือเป็นแม่บ้านทำสวน ทำไร่ทำนา เป็นกรรมกร ซึ่งก็ไม่ได้ไปไกลกว่านี้ ตามความคิดเห็นของคุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ เมื่อการศึกษาน้อยการประกอบอาชีพก็อยู่ในเกณฑ์ต่ำ เพราะฉะนั้นโอกาสในการพัฒนาศักยภาพของสตรีก็ต่ำจึงทำให้สตรีขาดความเชื่อมั่นในตัวเองดังกล่าวข้างต้น สำหรับทางแก้ไขเรื่องนี้ตามข้อเสนอของคุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ ก็คือการส่งเสริมการศึกษา และให้โอกาสแก่สตรีมากขึ้น เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพของตัวสตรีเอง และเมื่อสตรีเกิดความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองแล้วก็จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองมากยิ่งขึ้น

นอกเหนือจากประเด็นเรื่องวัฒนธรรม ทศนคติและค่านิยมทางสังคมและข้อจำกัดอันเกิดจากตัวของสตรีที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรี ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีท่านอื่นๆ ล้วนมีความคิดเห็นสอดคล้องกัน และได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมนอกเหนือจากนี้กล่าวคือเรื่องครอบครัว และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ดังคำสัมภาษณ์ของศรีสกุล เตชะไพบูลย์

“ค่านิยม ผู้หญิงเลี้ยงลูก ผู้ชายทำงานยังคงติดยึดอยู่ แม้ปัจจุบันผู้หญิงจะทำงานแต่ ก็ยังต้องเลี้ยงลูกทำให้ไม่มีเวลา เพราะฉะนั้นโอกาสที่จะเล่นการเมืองของสตรีจึงมีน้อย ต้องดูแลครอบครัวของตัวเองให้ได้ก่อน เว้นแต่ครอบครัวนั้นแสดงภาคภูมิใจจริงๆ และครอบครัวนั้นมีเศรษฐกิจดีพอสมควรงานการเมือง เป็นงานที่ต้องทำร้อยเปอร์เซ็นต์เต็ม อาจจะไม่ค่อยมีเวลาทำงานอื่นเลย เพราะฉะนั้นถ้าเศรษฐกิจไม่ดีแล้ว เรามัวแต่ทำงานการเมืองครอบครัวเรา อาจจะประสบปัญหาทางเศรษฐกิจบ้างและปัญหาอื่นจะเกิดตามมา” (สัมภาษณ์ คุณศรีสกุล เตชะไพบูลย์ เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2539)

คำอธิบายของ ศรีสกุล เตชะไพบูลย์ ทำให้เราทราบประเด็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับอุปสรรคต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรี อันได้แก่ความเข้าใจของครอบครัว และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ซึ่งในความเข้าใจของ ศรีสกุล เตชะไพบูลย์ นั้นความมั่นคงทางเศรษฐกิจ หมายถึง การสามารถช่วยเหลือตนเองได้และการไม่เป็นหนี้ ขณะที่ เย็นจิตต์ รพีพัฒน์ ณ. อรุชยา ได้อธิบายเสริมต่อนอกเหนือจากที่กล่าวมาอันได้แก่

1) บทบาทของรัฐที่ผ่านมามีได้ส่งเสริมให้สตรีเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองเท่าที่ควร

2) ลักษณะการเลือกตั้งของไทย ที่มีการหาเสียงไม่ค่อยเป็นธรรมเนียม มีการขุดคุ้ยเรื่องส่วนตัวออกไปปลิวออกมาโจมตีเสียๆ หายๆ มากกว่าที่จะใช้รูปแบบการหาเสียงในลักษณะการวิพากษ์วิจารณ์ ในเรื่องปัญหาของบ้านเมืองและนโยบายของพรรคการเมือง ส่วนอุปสรรคอื่นๆ นอกเหนือจากนี้จะเป็นลักษณะร่วมกันทั้งของผู้หญิง และผู้ชาย ที่ลงสมัครรับเลือกตั้ง เช่น การใช้จ่ายเงินซื้อเสียง เป็นต้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับสาเหตุการไม่ยอมรับ ในความสามารถของสตรี และเป็นอุปสรรคต่อการเข้ามีส่วนร่วมหรือเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรีสามารถสรุปปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าสู่ บทบาททางการเมืองของสตรีได้ดังนี้ เกิดจากตัวของสตรีเอง ที่ขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง และขาดความตื่นตัวในทางการเมือง ทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจากการศึกษา อายุ อาชีพ เป็นต้น ดังที่ได้อธิบายในรายละเอียดแล้วข้างต้น อีกประการหนึ่งเกิดจากปัจจัยของสิ่งแวดล้อมภายนอกของสตรีอื่นได้แก่ อิทธิพลของวัฒนธรรม ค่านิยม กฎหมาย การเลือกตั้ง และผลการศึกษาที่กล่าวแล้วข้างต้นนี้เมื่อพิจารณากับข้อสรุปของนักวิชาการตะวันตก และของไทยที่นำมาเป็นกรอบในการศึกษาพบว่ามีสอดคล้องต้องกัน กล่าวคือ ปัญหาการไม่ยอมรับในความสามารถของสตรี และเป็นปัจจัยอุปสรรคต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรี นั้นเกิดจากตัวของสตรีเอง และเกิดจากสภาพแวดล้อมของสตรี ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวข้างต้น

3.2 ปัจจัยที่สนับสนุนส่งเสริมต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรี

ในตอนต้นผู้วิจัยได้ศึกษาถึงปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรีไทยไปแล้ว และโดยทั่วไปเมื่อมีการศึกษาปัญหาและอุปสรรคแล้วก็ควรที่จะมีการศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรีด้วย การศึกษาวิจัยในประเด็นปัจจัยที่สนับสนุนส่งเสริมต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรีนี้ผู้วิจัยได้นำเอาข้อสรุปจากผลการศึกษาของนักวิชาการทั้งของตะวันตกและไทย เพื่อมาเป็นแนวในการพิจารณาศึกษาดังต่อไปนี้คือ

Manderson ผู้ศึกษาผู้นำทางการเมืองสตรีในระดับท้องถิ่นของมาเลเซีย และได้ข้อสรุปดังนี้คือ ผู้นำสตรีส่วนใหญ่จะอาศัยการศึกษาเป็นวิถีทางในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองและในการยกระดับสภาพทางสังคมของตน และนอกจากจะอาศัยโอกาสทางการศึกษาแล้ว ผู้นำสตรีได้อาศัยองค์ประกอบอื่นๆ อีกดังนี้

1. บิดามารดามีภูมิฐานะอยู่ในท้องถิ่นนั้น
2. บิดาและสามีส่วนใหญ่จะมีอาชีพเป็นข้าราชการ
3. เป็นบุคคลที่สามารถใช้ภาษา ได้ทั้งภาษาอังกฤษและภาษาท้องถิ่น
4. อาชีพเดิมของผู้นำสตรีส่วนใหญ่จะเป็นแม่บ้านรองถัดมาเป็นครู
5. อื่นๆ เช่น การมีสมาชิกในครอบครัวมีความเกี่ยวข้องกับการเมือง

ขณะเดียวกัน Kirkpatrick ได้อธิบายลักษณะที่เอื้อต่อการทำงานเพื่อส่วนรวมดังนี้

1. เป็นคนที่อยู่ในภูมิฐานะเดิมกล่าวคือการย้ายถิ่นทำให้บุคคลมีความรู้สึกไม่ลึกซึ้งต่อชุมชนเหมือนกับคนพื้นเพเดิม จากการศึกษา ส.ส.สตรีอเมริกันพบว่าส่วนใหญ่เป็นคนที่อยู่ในภูมิฐานะเดิม

2. สภาพแวดล้อมของชุมชนขนาดเล็กทำให้บุคคลเกิดความรับผิดชอบต่อสังคมมากกว่าชุมชนขนาดใหญ่

3. ชนชั้นในสังคม สร้างโอกาส ประสบการณ์ เกียรติยศ และความรู้สึกให้กับบุคคลว่าการเข้าร่วมกับส่วนรวมมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด ชนชั้นไม่ได้ประกันว่า ถ้าสตรีในชนชั้นสูงจะมี ความทะเยอทะยานสูง และสตรีในชนชั้นต่ำจะมีความทะเยอทะยานต่ำด้วย เพราะชนชั้นจะเป็นสิ่งช่วยสร้างโอกาสให้กับบุคคลจากการศึกษาพบว่า ส.ส.สตรีอเมริกันมาจากชนชั้นในจำนวนที่เท่าๆ กัน

4. การศึกษาและอาชีพของบิดามารดาไม่ใช่สิ่งช่วยพัฒนาให้บุตรสาว มีความกระตือรือร้น อย่างไรก็ตามพบว่าการศึกษาและอาชีพของบิดามารดาจะมีผลกระทบต่อรูปแบบของพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในงานสาธารณะของบุตร

5. ลักษณะสังคมและเศรษฐกิจของครอบครัว มีผลกระทบต่อการพัฒนาตนเองของสตรี แต่ผล กระทบจะลดน้อยลงเพราะปัจจัยด้านตัวบุคคล และการเปลี่ยนแปลงในสังคม สตรีที่กระตือรือร้น เชื่อมั่นในตัวเองมุ่งมั่นแสวงหาความสำเร็จก็จะสามารถสร้างฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมได้

6. การกล่อมเกลາทางการเมืองจากครอบครัว จะเป็นพื้นฐานจำแนกเป้าหมายการทำงานของบุคคล การมีบิดา มารดาเป็นกระตือรือร้นในกิจกรรมส่วนรวมจะทำให้สตรีเกิดการเรียนรู้ว่า เรื่องที่เกี่ยวกับการเมืองมิใช่เป็นเรื่องของบุรุษเพียงฝ่ายเดียว

สำหรับการศึกษาของนักวิชาการไทยนั้นจากการศึกษาของ บวร ประพฤติดี พบว่า ปัจจัยที่กำหนดต่อความสำเร็จในการเป็นผู้นำทางการบริหารของสตรี คือ 1. การมีระดับการศึกษาสูง และ 2. ภูมิหลังของผู้นำสตรีมีอิทธิพลต่อการกำหนดแนวทางการเป็นผู้นำ แต่ไม่ใช่เป็นสิ่งที่กำหนดหรือมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการเป็นผู้นำทางการบริหารของสตรี นอกจากนี้การศึกษาของคณะอนุกรรมการพัฒนากิจกรรม และบทบาทของสตรี ของคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่า ปัจจัยที่สนับสนุนบทบาททางการเมืองของสตรีมีดังนี้คือ

1. ปัจจัยสิ่งแวดล้อมภายนอก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อทางสังคมทำให้อคติที่มีต่อสตรีลดน้อยลง การให้ความสำคัญเรื่องความสามารถของบุคคล มากขึ้น การสร้างความพร้อมให้กับสตรีด้วยการให้พึ่งพาตัวเองมากขึ้น ตลอดจนงานที่สตรียอมรับซึ่งกันและกันมากขึ้น มีการร่วมมือระหว่างสตรีเป็นกลุ่มเป็นองค์กรมากขึ้น

2. ปัจจัยจากตัวสตรีเอง ได้แก่ การที่สตรีได้รับการศึกษาสูงขึ้น ทำให้มีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น มีภาระทางครอบครัวน้อยลงด้วยการสร้างความเข้าใจให้บุรุษมีความรับผิดชอบในภาระครอบครัวและเลี้ยงดูบุตรร่วมกับสตรี

กล่าวโดยสรุป สำหรับปัจจัยที่สนับสนุนส่งเสริมต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรีมีอยู่สองปัจจัยที่สำคัญคือ ปัจจัยจากตัวสตรีเอง ซึ่งได้แก่ ภูมิหลังต่าง ๆ ของสตรีและครอบครัว อาทิ การศึกษา อาชีพ ภูมิฐานะ วัฒนธรรมทางสังคม กฎหมาย ลักษณะรูปแบบการปกครอง เหล่านี้เป็นต้นแล้วแต่มีอิทธิพลต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรี จากข้อสรุปของทั้งนักวิชาการชาวตะวันตกและไทยดังกล่าวข้างต้นนำไปสู่ความสนใจและใคร่ที่จะทราบว่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีของไทยมีปัจจัยสนับสนุนส่งเสริมต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองอย่างไร บ้างเกี่ยวกับเรื่องนี้ ศิริพันธ์ จูรีมาศ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ดได้ให้ความเห็นได้ดังนี้

“พื้นฐานนักการเมืองที่ดีก็คือ ความรู้ ถ้าเรามีความรู้อันนี้เราสามารถจะเป็นตัวแทนช่วยเหลือประชาชนได้ดี ผู้หญิงถ้ามีความรู้สูงแล้วมีบทบาททางการเมืองก็จะได้รับการยอมรับและโอกาสที่จะถูกใจมติน้อยมาก อีกประการหนึ่งครอบครัวนี้ต้องดี พื้นี่ระบบพี่น้องถือว่าสำคัญที่สุดที่มีญาติพี่น้อง เป็นผู้ชาย 12 คนเอามาใช้หมด นอกจากนี้ฐานะก็มีส่วนฐานะของผู้สมัครฯ อาจไม่มีส่วนเท่าไรแต่ฐานะของครอบครัวทั้งหมดที่จะช่วยเราอย่างพี่ๆ ไม่มีตั้งค์แต่คุณพ่อท่านมีเขาก็ช่วยเหลือ คือเขาทำงานการเมืองเขาอาจจะไม่ให้เอาเงินมาให้เราโดยตรงแต่เขาช่วยเหลือคนนั้นคนนี้ กลายเป็นเรื่องบุญคุณประเด็นนี้สำคัญมาก ก่อนจะลงการเมืองฐานะทางบ้านก็มีส่วนเพราะถ้าคนมีฐานะอ่อนแอ แล้วถ้าคนมาขอความช่วยเหลือเกี่ยวกับการเงินถ้าช่วยเหลือเข้าไม่ได้หลายๆ ครั้งต่อไปเข้าจะไม่มาแต่เงินก็เชื่อว่าสำคัญบางคนอาจจะไม่ช่วยด้วยเงินอาจจะไปช่วยใกล้เคียง สำหรับการเลือกพรรคที่สังกัดที่ว่าไม่จำเป็นเฉพาะของพี่เขาไม่สนใจว่าจะอยู่พรรคไหน สนใจแต่ว่านามสกุลอะไรอย่างพี่แต่งงานก็จะไม่เปลี่ยนนามสกุล เพราะถ้าเปลี่ยนก็ต้องหาเสียงใหม่วงเล็บนามสกุลเดิมอะไรอย่างนี้ แต่ที่จำเป็นและสำคัญมากคือความสัมพันธ์กับหัวหน้า ซึ่งเป็นบุคคลในท้องถิ่นจะช่วยเราได้มาก” (สัมภาษณ์ คุณศิริพันธ์ จูรีมาศ เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2539)

ความคิดเห็นของศิริพันธ์ จูรีมาศ มีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งเสริมต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรีดังนี้ 1. ความรู้ 2. ครอบครัว 3. ฐานะทางเศรษฐกิจ 4. ความสัมพันธ์กับบุคคลระดับผู้นำในท้องถิ่น และ 5. การเลือกสังกัดพรรคการเมืองซึ่งในประเด็นนี้ ศิริพันธ์ จูรีมาศ กล่าวว่าไม่มีความสำคัญต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของตนเอง เพราะประชาชนเขานิยมเลือกตัวบุคคลมิใช่พิจารณาจากพรรคการเมืองของตนเอง เพราะ

ประชาชนเขานิยมเลือกตัวบุคคลมิใช่พิจารณาจากพรรคการเมืองที่สังกัด อย่างไรก็ตามศิริพันธ์ จุริมาศ กล่าวว่า อาจจะมีคามจำเป็นสำหรับจังหวัดอื่นๆ เช่น กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเมืองที่ประชาชนมีการศึกษา คำอธิบายของศิริพันธ์ จุริมาศ ดังกล่าวข้างต้นนำไปสู่ข้อสงสัยว่า ส.ส.สตรีท่านอื่นๆ มีความคิดเห็นเรื่องนี้อย่างไร

“คุณสมบัติของตัวผู้หญิงเอง คือ ความรู้ความสามารถการศึกษานี้ต้องมีเป็นพื้นฐานแต่ยังไม่พอ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจก็มีส่วนหมายความว่าไม่จำเป็นต้องร่ำรวยมากนัก เพียงแต่ไม่ใช่ให้ตัวเองต้องเดือดร้อนซึ่งจะทำให้เราสามารถช่วยเหลือประชาชนได้อย่างเต็มที่ ถ้าแต่ละเดือนเรามีเงินใช้จ่ายไม่เพียงพอชาวบ้านขอก็ไม่ได้จะทำให้เรารู้สึกว่า เราไม่ใช่ที่พึ่งพื้นฐานของครอบครัวก็สำคัญ พ่อที่เป็นนักหนังสือพิมพ์เป็นนักการเมือง นอกจากนี้ความเป็นผู้หญิงก็จะสนับสนุนเพราะคิดว่าเป็นคือ ตัวแทนของเขา” (สัมภาษณ์ คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2539)

คำอธิบายดังกล่าวข้างต้นของคุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ เกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งเสริมต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรีสามารถสรุปได้ดังนี้ 1) คุณสมบัติพื้นฐานของตัวสตรีเองอันได้แก่ ความรู้ ความสามารถ 2) ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ หมายความว่า ถ้าผู้สมัครฯ สตรีมีฐานะพอจะช่วยเหลือหรือเป็นที่พึ่งแก่ประชาชนได้ ก็จะไปสู่การส่งเสริมสนับสนุนต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมือง 3) พื้นฐานของครอบครัว ในกรณีของคุณหญิง สุพัตรา มาศดิตถ์ ซึ่งมีบิดาเป็นนักหนังสือพิมพ์และนักการเมืองมาก่อน ดังนั้นเมื่อลงสมัครฯ ในภูมิภาคเนาของบิดาอิทธิพล บารมีของบิดาจึงมีส่วนสนับสนุนส่งเสริมต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของคุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ เป็นอย่างมาก 4) เรื่องของเพศ เนื่องจากประชากรส่วนหนึ่งเป็นผู้หญิงจึงนำไปสู่ความใกล้ชิดสนิทสนมและเกิดความรู้สึกเป็นพรรคพวกยินดีให้การสนับสนุนต่อ ผู้สมัครฯ สตรีในการเป็นตัวแทนของเขา ความคิดเห็นของคุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ กับความคิดเห็นของศิริพันธ์ จุริมาศ มีประเด็นสำคัญ ที่สอดคล้องกันทั้งนี้รวมถึงความคิดเห็นของสมาชิกผู้แทนราษฎรสตรีท่านอื่นๆ ด้วย

จากข้อมูลที่ได้นำเสนอดังกล่าวข้างต้น ทำให้สามารถได้ข้อสรุปเกี่ยวกับปัจจัยที่สนับสนุนส่งเสริมต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีของไทย ดังนี้

1. คุณสมบัติพื้นฐานของสตรี เช่น ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ต่างๆ เป็นต้น
2. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ อันหมายถึงความสามารถในการให้ความช่วยเหลือ หรือเป็นที่พึ่งให้แก่ประชาชนได้ในระดับที่ตนเองและครอบครัวไม่เดือดร้อน
3. การมีสมาชิกในครอบครัวมีความเกี่ยวข้องกับการเมือง

4. บิดามารดามีภูมิฐานะอยู่ในท้องถิ่นนั้น หรือตนเองเป็นคนภูมิฐานะนั้น
5. ความเป็นผู้หญิงจะนำไปสู่ความรู้สึกการเป็นตัวแทนของเพศเดียวกัน
6. ความสัมพันธ์กับบุคคลสำคัญในท้องถิ่น
7. การเลือกสังกัดพรรคการเมือง

กล่าวโดยสรุปในบทนี้เกี่ยวกับเรื่องสตรีกับการเข้าสู่บทบาทการเมืองของไทยจากข้อมูลที่ได้นำเสนอทั้งหมดดังกล่าวข้างต้นว่า เมื่อพิจารณาถึงแรงจูงใจในการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรีนั้นปรากฏว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ให้เหตุผล 2 ลักษณะ คือ

1) เพื่อเป็นทายาททางการเมือง ซึ่งเป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ทางการเมืองของบิดาลุง หรือพี่

2) เพื่อต้องการแสดงศักยภาพของตนในด้านการเมืองการปกครองให้เป็นที่ปรากฏและได้รับการยอมรับจาก สังคม และภายหลังเมื่อได้ตัดสินใจลงสมัครรับเลือกตั้งแล้วผู้สมัครฯ สตรี ย่อมมุ่งหวังที่จะได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งเพื่อที่ตนจะได้เป็นตัวแทนของประชาชน เข้าไปทำหน้าที่ในด้านการเมืองการ ปกครองต่อไป และเพื่อชัยชนะในการเลือกตั้งดังกล่าวผู้สมัครฯ สตรี จึงพยายามใช้กลวิธีในการหาเสียงต่างๆ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า จุดเริ่มต้นของกลวิธีในการหาเสียงของสตรีที่สมัครรับเลือกตั้ง คือ การแสดงคุณสมบัติพื้นฐานส่วนตัวของสตรี และครอบครัว เช่นนี้ การศึกษา อาชีพ ฐานะทางสังคม ประสบการณ์ในการทำงานเพื่อสังคม เป็นต้น เพื่อดึงดูดให้ประชาชนสนใจก่อนเป็นอันดับแรก หลังจากนั้นก็พยายามทำความรู้จักกับประชาชนให้ได้มากที่สุดโดยการอาศัยเทคนิคต่างๆ ดังนี้ เช่น การใช้ใบปลิว แผ่นป้าย การปราศรัย การใช้สื่อมวลชน การเดินเคาะประตูบ้าน การจัดตั้งฐานคะแนนเสียง เป็นต้น เทคนิคในการหาเสียงรูปแบบต่างๆ นี้จะเป็นสื่อในการทำความรู้จักกันระหว่างผู้สมัครฯ กับประชาชนผู้เลือกตั้ง การรู้จักกันถือเป็นเรื่องสำคัญมากในสังคมไทยเพราะนำไปสู่ความเป็นพวกพ้องเดียวกัน ดังนั้นเมื่อผู้สมัครฯ สตรีกับประชาชนผู้เลือกตั้งเกิดความรู้สึก “เป็นพวกพ้องเดียวกัน” ก็จะนำไปสู่การสนับสนุนผู้สมัครฯ สตรีส่วนใหญ่นิยมใช้มาก เพราะคิดว่าจะนำไปสู่การทำความรู้จักกับประชาชนและบังเกิดความเป็นพวกพ้องเดียวกันมากที่สุดคือ “การจัดตั้งฐานคะแนนเสียง” ซึ่งเป็นกลวิธีในการหาเสียงโดยใช้กลุ่มผู้สนับสนุนนี้ได้สะท้อนปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ทางสังคมไทย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ (patron-client relation) ระหว่าง ผู้สมัครสตรีฝ่ายหนึ่งกับกลุ่มผู้สนับสนุนอีกฝ่ายหนึ่ง โดยผู้สมัครฯ สตรี ซึ่งมีสถานะภาพทางสังคมและเศรษฐกิจดีกว่าจะเป็น “ผู้ให้” ความช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ ให้แก่กลุ่มผู้สนับสนุน อันได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พ่อค้า ครู พระ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นบุคคลสำคัญในท้องถิ่น โดยบุคคลดังกล่าวนี้จะมีสถานะภาพทางสังคม และเศรษฐกิจต่ำกว่าผู้สมัครฯ จึงอยู่ในฐานะ “ผู้รับ” นั้นหมายความว่าภายหลัง

เมื่อกลุ่มสนับสนุนได้ช่วยเหลือเป็นการตอบแทนบ้าง ดังนั้น ผู้สมัครรับเลือกตั้งจึงต้องมีความสามารถในการตอบสนองความต้องการต่างๆ ให้แก่กลุ่มผู้สนับสนุนให้ได้ มิเช่นนั้นกลุ่มผู้สนับสนุนจะเลิกให้การสนับสนุนและจะหันไปให้ความสนับสนุนแก่ผู้สมัครฯ คนอื่นที่มีความพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ตนได้ดีกว่า ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สมัครรับเลือกตั้งกับประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งดังกล่าว ได้สะท้อนลักษณะการเมืองไทยประการหนึ่งคือ เป็นการเมืองในระบบอุปถัมภ์ (patron-client system) ดังที่ได้อธิบายแล้วข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนำปัจจัยสำคัญที่นำสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งเข้ามาพิจารณาด้วยก็จะสะท้อนลักษณะความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์ชัดเจนมากขึ้น กล่าวคือ ปัจจัยเกี่ยวกับคุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัครฯ สตรีและการให้ความช่วยเหลือแก่ท้องถิ่นและประชาชนนั้นจะมีอิทธิพลต่อชัยชนะในการเลือกตั้งมากกว่านโยบาย และชื่อเสียงของพรรคการเมืองที่ผู้สมัครสตรีสังกัด นั้นหมายความว่าประชาชนมีความคาดหวังต่อตัวบุคคลว่ามีความสามารถในการตอบสนองความต้องการของเขามากกว่าที่จะคำนึงถึงนโยบายของพรรคการเมืองในการพิจารณาเลือกตั้ง

ภายใต้บริบทของสังคมไทยดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลในประเด็นเรื่องอุปสรรค และปัจจัยที่ส่งเสริมต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรี โดยสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้ ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรี ประการแรกเกิดจากตัวของสตรีเองที่ขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง และขาดความตื่นตัวทางการเมืองทั้งนี้อาจเป็นผลเนื่องมาจากการศึกษา วิทย อาชีพ ครอบครัว สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น อีกประการหนึ่งเกิดจากปัจจัยสิ่งแวดล้อมภายนอกของสตรีอันได้แก่ อิทธิพลของวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม กฎหมาย การเมืองการปกครอง เป็นต้น ในทำนองเดียวกัน ปัจจัยที่ส่งเสริมต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรีก็เกิดจากปัจจัยทั้งสองประการดังกล่าวเช่นกัน นั้นหมายความว่า ถ้าหากปัจจัยทั้งสองประการดังกล่าวนี้ไม่ได้ส่งเสริมต่อการเข้าสู่บทบาททางการเมืองของสตรี ก็จะกลายเป็นอุปสรรคต่อการเข้าสู่บทบาทการเมืองของสตรี ตัวอย่างถ้าสตรีมีโอกาสในการศึกษาสูงเพราะมีฐานะทางเศรษฐกิจดี โอกาสในการที่จะเข้าสู่บทบาททางการเมืองและการยกระดับสถานภาพทางสังคมก็ต่ำลงไปด้วย ดังนั้น การที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีมีโอกาสดำเนินการเลือกตั้งเข้ามามีบทบาททางการเมืองการปกครอง นั้นก็หมายความว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีส่วนใหญ่มีภูมิหลังที่เกี่ยวกับคุณสมบัติส่วนตัวของสตรี ดังรายละเอียดต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเพราะฉะนั้นในประเด็นนี้จึงสามารถที่จะยืนยันสมมุติฐานประการแรกที่กล่าวว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีส่วนใหญ่มีภูมิหลังที่เอื้ออำนวยต่อการเข้าสู่บทบาทการเมืองนั้นเป็นความจริงตามข้อมูลทั้งหมดที่ได้นำเสนอข้างต้น.